

Norges økonomiske Udvikling i de sidste ti Aar.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 1. December 1904.

Af

Einar Einarsen.

I.

Norges økonomiske Udvikling i de sidste 10 Aar kan kort og godt karakteriseres som en udpræget Opgangs- og Nedgangsperiode, der følger sig som det sidste Led til den lange sammenhængende Kæde af tidligere økonomiske Opgangs- og Nedgangsperioder. Baade Opgangen og Nedgangen er dog i denne sidste Periode noget stærkere end i de to foregaaende Opgangs- og Nedgangsperioder, der begyndte i Aarene 1879 og 1887, kulminerede henholdsvis i Aarene 1882 og 1890 og naaede »Bunden« henholdsvis i 1887 og 1895, og nærmer sig i Styrke til 70-aarenes og 50-aarenes stærke Opgangs- og Nedgangsperioder. Ogsaa denne sidste Periode viser alle de samme Karaktertræk, der har været typiske ogsaa for de tidligere Opgangs- og Nedgangsperioder. Særlig er der en betydelig Overensstemmelse mellem denne sidste Periode og 70 aarenes.

Fra omkring 1894 af begynder som bekendt Varepriser og Fragter, der da havde naaet sit laveste Punkt efter Nedgangen fra Kulminationspunktet i 1890, igen at stige opover, først mere spredt og svagt, derefter i Flok og Følge og stærkere, og den opadgaaende Bevægelse kulminerer i 1900, da Priserne igen begynder at gaa nedover, først spredt og svagt, derefter i Flok og Følge og stærkere, saa at vi nu allerede er naaede ret langt ned.

Vi skal anføre nogle Eksempler paa denne Prisbevægelse paa Grundlag af de af den officielle norske Statistik ved Værdiberegning af Ind- og Udførsel benyttede Gennemsnitspriser.

Af Norges samlede Udførsel faldt i Aarene 1891—95 ca. 33 0/0, i de senere Aar ca. 37 0/0 paa Udførselen af Produkter af Skovdrift og Træindustri, altsaa henimod $\frac{2}{5}$ af den hele Udførsel. Af den samlede Udførsel i 1903 af Produkter af Skovdrift og Træindustri, ca. 70 Millioner Kroner, faldt ca. 44,5 Mill. paa den egentlige Trælast (»uforarbejdede eller halvforarbejdede Trævarer«), Resten eller ca. 25,6 Mill. Kr. paa Produkter af Træindustrien (»forarbejdede Trævarer«), navnlig Træmasse (ca. 10,5 Mill. Kr.), Cellulose ca. (13,3 Mill. Kr.) og Fyrstikker ca. 1 Mill. Kroner).

Priserne paa disse Artikler har stillet sig som følger for den egentlige Trælast (Kr. pr. m³): (Se Tabel 1).

Som man vil se, en temmelig jævn Stigning fra et Minimum i 1893—95 til et Maksimum i 1900 og tildels 1901 og derefter Tilbagegang. Stigningen er som det vil ses tildels ret betydelig, saaledes for den største

Tabel 1.

	Høvlet Last	Skaaren Last, Planker, Bord etc.	Bjælker	Minetømmer	Kassebord	Stav	Pitprops
1893.....	24,20	18,70	8,00	7,00	18,80	13,00	6,80
1894.....	26,00	19,00	8,00	7,00	18,80	13,20	6,80
1895.....	26,00	18,00	8,00	6,90	18,50	13,00	6,50
1896.....	31,00	19,80	8,80	7,20	19,50	15,00	7,00
1897.....	33,00	22,00	9,50	8,50	20,00	17,00	8,00
1898.....	31,50	22,00	9,50	8,70	20,00	18,00	8,00
1899.....	31,30	22,80	10,80	9,20	21,00	19,00	9,00
1900.....	34,50	24,60	13,00	10,30	21,50	19,50	10,00
1901.....	37,20	22,50	12,00	8,00	19,00	17,50	7,50
1902.....	30,50	23,10	11,80	8,50	20,00	17,20	7,75
1903.....	32,80	24,40	11,50	9,00	20,00	18,00	7,75
Tilvækst fra Minimum til Maksimum	54 %	32 %	63 %	49 %	16 %	50 %	54 %

Artikel, høvlet Last, over 50%. Det er af Interesse her at sammenligne Stigningen i Priserne i denne sidste Periode og i de foregaaende 3 Opgangs- og Nedgangsperioder 1887—1894, 1879—1887 og 1869—1879. Stigningen fra Minimum til Maksimum i disse 4 Perioder udgjorde for de to vigtigste Trælastartikler: Høvlet Last og Planker, Battens og Bord følgende Procenter:

	Høvlet Last	Planker, Battens, Bord
Op- og Nedgangsperioden 1869—79..	72 %	86 %
— — 1879—87..	20 %	22 %
— — 1887—94..	15 %	20 %
Sidste Periode 1894—.....	54 %	32 %

Som det vil ses, er Stigningen i den sidste Periode betydelig stærkere end i de to foregaaende, men naar

dog ikke den stærke Opgang i Begyndelsen af 70-aarene. Herved er dog yderligere at mærke, at medens den opadgaaende Konjunktur for Trælasten i den sidste Periode varer fra 5—6 Aar, saa varede den i 70aarene c. 4 Aar, i Begyndelsen af 80aarene blot 2—3 Aar og i den følgende Periode (1887—94) kun 2 Aar. Som Følge heraf blev naturligvis Stigningen, fordelt paa de enkelte Aar, forholdsvis stærkere i de kortere Opgangsperioder end i de længere. Men her maa det ikke lades ude af Betragtning, at netop den længere vedholdende Opgangskonjunktur, selv om Stigningen for det enkelte Aar er forholdsvis mindre stærk, virker forholdsvis meget mere »inciterende« end en forholdsvis stærkere, men kortere »forbigaaende« Opgangskonjunktur. Det er netop dette at Opgangskonjunktoren varer længere, end man havde ventet sig, dette at de pessimistiske Spaadomme, om at nu maa man være forberedt paa en Nedgang, Gang paa Gang gøres til Skamme, det er netop dette som gør Optimismen saa stærk.

Ser vi derefter hen til Produkterne af Træindustri, saa vil vi her finde følgende Bevægelse: (Se Tabel 2).

Som det vil ses, har man ogsaa her for Træmasse og Cellulose en opadgaaende Bevægelse fra et Minimum i 1895 og 1896 til et Maksimum i 1900 og derefter igen Nedgang. Stigningen er dog ikke jævn. Fra Minimum i 1895 og 1896 har man først en Opgang i 1897 og 1898, men derefter igen en stærk Nedgang i 1899, hvorfra man saa stiger op til et Maksimum i 1900. Denne forbigaaende Nedgang i 1899 er ret betegnende, thi netop i det Aar indtræffer det store

Tabel 2.

	Træmasse, tør pr. 100 kgr.	Træmasse, vaad pr. 100 kgr.	Cellulose, tør pr. 100 kgr.	Cellulose, vaad pr. 100 kgr.	Fyrstikker pr. kgr.
1893.....	8,50	3,90	20,00	10,50	0,38
1894.....	8,30	3,80	17,00	8,50	0,37
1895.....	6,70	3,20	13,50	6,65	0,36
1896.....	6,30	3,05	13,60	6,80	0,37
1897.....	6,80	3,10	15,20	7,00	0,37
1898.....	6,90	3,15	14,20	6,50	0,37
1899.....	6,70	3,05	13,50	6,30	0,37
1900.....	8,50	3,80	14,00	7,00	0,37
1901.....	7,50	3,75	14,00	7,00	0,37
1902.....	7,50	3,45	13,30	6,00	0,37
1903.....	6,00	3,00	13,20	6,00	0,38

Træmassefirma, Generalkonsul Christoffersens opsigtsvækkende Fallit.

Næstefter Trævarer falder saa den største Anpart af Norges Udførselsværdi paa Fiskevarer, der i de senere Aar har udgjort ca. 29 % af den hele Udførselsværdi. Af den samlede Udførsel af Fiskeriprodukter i 1903, ca. 53,5 Mill. Kr., faldt

paa Udførsel af Klipfisk.....	14,7	Mill. Kr.
— saltet Sild.....	10,0	—
— anden saltet Fisk ..	2,8	—
— Tørfisk.....	9,8	—
— fersk Fisk.....	4,8	—
— Tran.....	4,0	—
— Rogn	1,2	—
— Fiskeguano.....	0,8	—

Prisen paa disse Varer har stillet sig saaledes: (Se Tabel 3).

Ogsaa her vil man se, hvorledes Prisniveauet i den første Haldvel af Perioden gennemgaaende ligger lavere

Tabel 3.

	Klipfisk pr. 100 kgr.	Rotskjer pr. 100 kgr.	Sci pr. 100 kgr.	Randfisk pr. 100 kgr.	Saltet Vaarsild pr. Ol	Saltet Fedesild pr. Ol	Anden salt Fisk i Fartøj pr. 100 kgr.
1893.....	31,00	38,00	19,00	35,00	6,20	8,30	10,50
1894.....	28,00	34,00	17,00	38,00	4,70	15,50	10,50
1895.....	32,00	38,00	17,00	42,00	10,00	11,50	11,80
1896.....	35,00	44,00	19,00	52,00	4,30	9,25	13,70
1897.....	27,00	43,00	22,00	41,00	6,30	15,00	11,00
1898.....	33,00	43,00	22,00	43,00	7,25	15,50	11,00
1899.....	44,00	52,00	26,00	58,00	10,00	18,00	16,00
1900.....	42,00	60,00	30,00	68,00	11,50	18,00	15,00
1901.....	40,00	55,00	33,00	52,00	8,00	18,00	14,60
1902.....	43,00	57,00	32,00	55,00	9,20	18,00	15,20
1903.....	47,00	60,00	29,00	70,00	9,30	13,50	17,70
Stigning fra Minimum til Maksimum	74 %	76 %	77 %	100 %	167 %	117 %	69 %
	Fersk Laks pr. kgr.	Fersk Sild pr. kgr.	Medicintran, damprenset pr. hl.	Tran af Hval og Sælhund pr. hl.	Tran, brun pr. hl.	Rogn pr. kgr.	Fiskeguano pr. 100 kgr.
1893.....	1,45	0,05	38,50	25,00	22,00	20,50	12,00
1894.....	1,45	0,05	56,50	24,50	23,50	27,60	12,30
1895.....	1,35	0,08	100,00	25,00	29,00	20,00	11,00
1896.....	1,40	0,08	120,00	24,00	28,00	29,50	10,50
1897.....	1,40	0,07	49,50	23,50	23,00	22,00	9,50
1898.....	1,45	0,05	55,00	23,50	24,00	20,00	10,50
1899.....	1,50	0,07	43,70	24,00	22,50	18,25	11,00
1900.....	1,50	0,08	52,80	27,00	23,60	37,25	11,00
1901.....	1,60	0,08	48,40	30,00	28,00	40,00	10,00
1902.....	1,50	0,06	102,90	33,00	32,80	55,00	11,50
1903.....	1,50	0,07	317,50	31,80	31,25	48,25	12,00
Stigning fra Minimum til Maksimum	19 %	60 %	725 %	41 %	49 %	210 %	26 %

end i den anden Halvdel. Ogsaa her har man en Stigning, men denne er som Følge af det stærkt varierende Tilbud ikke jævn og successiv; Bevægelsen har i det hele taget et meget »uroeligt« Præg. Prissving-

ningerne er, som det vil ses, tildels ligefrem voldsomme. Navnlig gælder dette slige Lotteriartikler som Sild, Medicintran og Rogn.

Ved Siden af Trævarer og Fiskeprodukter, der tilsammen optager ca. 66 $\frac{0}{10}$ eller $\frac{2}{3}$ af Norges samlede Udførsel, spiller de øvrige Udførselsartikler hver for sig mindre Rolle. Vi skal nedenfor give en Sammenstilling af Prisbevægelsen ved de vigtigste af disse Artikler, nemlig: hermetiske Madvarer (Udførselsbeløb 1903: 2,2 Mill. Kr.), Smør (2,2 Mill. Kr.), Margarine (780,000 Kr.), kondenseret Mælk (6,4 Mill. Kr.), Kalveskind (1,3 Mill. Kr., for Skind og Huder tilsammen 3,6 Mill. Kr.), Klid (1,7 Mill. Kr.), Pakpapir (4,3 Mill. Kr., Papir og Arbejder af Papir tilsammen 9,1 Mill. Kr.), Is (570,000 Kr., i 1898 udførtes for 4,7 Mill. Kr.), Svovlkis (3,2 Mill. Kr.), huggen Sten (2,7 Mill. Kr.), Kobber (1,7 Mill. Kr.), Søm og Spiger (1,7 Mill. Kr.). (Se Tabel 4).

Som man ser, genfinder man ogsaa her den samme Opgangs- og Nedgangsbevægelse, dog med et Par Undtagelser. Som det vil ses, viser nemlig baade hermetiske Madvarer og kondenseret Mælk en Tilbagegang i hele Perioden. For Hermetikkens Vedkommende kan vel dette ganske enkelt forklares ved en stedse mere udvidet hermetisk Nedlæggelse af billigere Madsorter, og for kondenseret Mælks Vedkommende derved, at det er en forholdsvis ny Industri, der først sukcessivt har udviklet sig til at producere for et Massebehov. Som det vil ses, er derimod Stigningen særlig stærk for Svovlkis og Kobber samt for Is. For denne sidste Artikels Vedkommende gælder dette dog nærmest blot et enkelt Aar, nemlig det florissante

Tabel 4.

	Hermetiske Madvarer pr. kgr.	Smør pr. kgr.	Margarine pr. kgr.	Kondenseret Mælk pr. kgr.	Skind af Kalv (med Haar) pr. kgr.	Klid pr. 100 kgr.	Pakpapier pr. kgr.
1893.....	1.00	1.90	1.10	0.77	2.35	6.80	0.18
1894.....	0.95	1.80	1.00	0.77	2.15	5.80	0.18
1895.....	0.90	1.75	0.90	0.77	2.45	5.50	0.20
1896.....	0.90	1.72	0.80	0.72	2.30	6.50	0.20
1897.....	0.90	1.72	0.75	0.72	2.30	6.70	0.19
1898.....	0.90	1.76	0.77	0.72	2.40	6.75	0.20
1899.....	0.90	1.80	0.83	0.70	2.30	7.50	0.18
1900.....	0.85	1.84	0.83	0.70	2.50	7.55	0.18
1901.....	0.90	1.85	0.90	0.70	2.60	7.50	0.20
1902.....	0.65	1.80	1.00	0.64	2.70	7.70	0.17
1903.....	0.70	1.80	0.95	0.63	2.50	6.80	0.16
Stigning fra Minimum til Maksimum	÷ 35 %	8 %	32 %	÷ 18 %	26 %	40 %	10 %
	Is pr. Register- ton	Svovlkis pr. 100 kgr.	Huggen-Sten pr. 1000 kgr.	Kobber, raffineret pr. kgr.	Kobber, gammelt pr. kgr.	Søm pr. 100 kgr.	Spiger pr. 100 kgr.
1893.....	4.80	1.20	1.85	0.80	0.53	40.00	18.00
1894.....	3.30	1.20	1.75	0.75	0.45	38.00	19.00
1895.....	2.20	1.20	1.60	0.75	0.50	36.00	19.00
1896.....	2.50	1.25	1.75	0.85	0.45	35.00	17.50
1897.....	2.00	1.25	1.80	0.88	0.45	34.00	18.00
1898.....	8.60	1.30	2.05	0.95	0.48	33.00	16.50
1899.....	3.60	1.30	2.00	1.20	0.80	34.00	18.50
1900.....	2.43	2.00	1.80	1.30	0.85	36.00	22.50
1901.....	2.30	1.55	1.80	1.25	0.75	36.00	18.00
1902.....	2.04	1.40	1.70	0.95	0.60	34.00	16.25
1903.....	2.05	—	1.66	1.05	0.65	37.50	15.25
Stigning fra Minimum til Maksimum	330 %	66 %	28 %	73 %	88 %	14 %	36 %

Aar 1898, der ogsaa var et gyldent Aar for Isbedriften, idet som det vil ses Gennemsnitsprisen steg fra 2 Kr. pr. Register Ton op i Kr. 8,60. Iseksporten

steg da som Følge heraf ogsaa fra 850,000 Kr. i 1897 til 4,7 Mill. Kr. i 1898.

Men ved Siden af Priserne paa Udførselsprodukterne maa selvfølgelig ogsaa nævnes Fragterne. Hvilken Betydning Skibsfarten har for Landets Økonomi, vil bedst fremgaa af, at medens den samlede Udførselsværdi i Aaret 1900 udgjorde 173 Mill., udgjorde den ved den udenrigske Skibsfart optjente Bruttofragt ikke mindre end 144 Millioner Kroner. Som man vil se, mangler der ikke saa meget i, at den udenrigske Skibsfart brutto indbringer lige saa meget som den hele Udførsel. Sammenlignes Bruttofragten med den i udenrigsk Fart sysselsatte Tonnage, vil man faa følgende Beløb Bruttofragt pr. Sejlskibs- og Dampskibston i de paagældende Aar:

Tabel 5.

	Bruttofragt pr. Ton	
	Sejlskibe	Dampskibe
1893.....	40,00	150,00
1894.....	43,00	161,00
1895.....	40,00	162,00
1896.....	45,00	159,00
1897.....	45,00	171,00
1898.....	47,00	167,00
1899.....	51,00	178,00
1900.....	55,00	195,00
1901.....	49,00	163,00
1902.....	43,00	142,00
Stigning fra Minimum til Maksimum	38 %	23 %

Som man ser, en ret betydelig Stigning. For Dampskibenes Vedkommende maa det dog ikke glem-

mes, at opimod $\frac{1}{3}$ af den af dem optjente Bruttofragt er optjent i Fragtfart efter »Timecharter«, hvor Befragterne dækker Udgifterne til Kul samt Havneudgifter. For disse Dampskibes Vedkommende nærmer i Virkeligheden den saakaldte »Bruttofragt« sig ret meget til en »Nettofragt«.

Men ogsaa forsaavidt angaar den økonomiske Virksomhed, der væsentlig kun er rettet paa Tilfredsstillelsen af Landets eget Behov og ikke giver sig Udslag i en Udførsel, møder vi den samme Prisbevægelse. Dette gælder for det første Landbrugets Produkter. Som bekendt har Norge en betydelig Overskudsindførsel af Landbrugsprodukter, idet der i Landet selv ikke avles tilstrækkelig til Landets Behov. Af Kornvarer var der saaledes i 1903 en Overskudsindførsel af 56,5 Mill. Kr. og af levende Dyr af 1,86 Mill. Kr. Derimod viser Madvarer af Landbrugets Husdyr en beskednen Overskudsudførsel af ca. 2 Mill. Kr., hvortil da kommer en Del, men antagelig en mindre Del af Hermetikudførselens 2,2 Mill. Kr.

Vi har tidligere nævnt Udførselspriserne paa Smør og Kalveskind; for de øvrige Landbrugsprodukter stiller Indførselspriserne sig som følger: (Se Tabel 6).

Som man vil se, har man ogsaa her en tilsvarende Bevægelse. For enkelte Varer begynder Opgangen noget senere end for andre, men ophører til Gengæld ogsaa senere. Dette gælder navnlig Fedevarerne: Kød, Flæsk, Smør og Ost. Stigningen er ret stærk, navnlig for levende Dyr og enkelte Fedevarer, derimod forholdsvis mindre stærk for Kornvarer, hvoraf Overskudsindførselen er saa overvejende og den indenlandske Produktion forholdsvis mindre betydelig. Til Sammen-

Tabel 6.

	Heste og Føl pr. Stk.	Hornkvæg pr. Stk.	Kød, urøget pr. kgr.	Flæsk, urøget pr. kgr.	Smuld og Ister pr. kgr.	Ost pr. kgr.	Æg pr. kgr.
1893.....	500,00	80,00	0,39	0,80	0,70	1,20	0,90
1894.....	500,00	80,00	0,37	0,68	0,58	1,10	0,90
1895.....	500,00	80,00	0,37	0,56	0,47	1,05	0,90
1896.....	600,00	100,00	0,36	0,44	0,39	1,10	0,95
1897.....	600,00	104,00	0,37	0,45	0,39	1,10	0,95
1898.....	697,00	128,00	0,41	0,55	0,40	1,15	0,95
1899.....	750,00	140,00	0,42	0,51	0,45	1,15	0,95
1900.....	800,00	150,00	0,44	0,68	0,55	1,15	1,00
1901.....	700,00	150,00	0,44	0,77	0,57	1,15	1,00
1902.....	600,00	140,00	0,46	0,90	0,63	1,20	1,00
1903.....	557,00	148,00	0,43	0,78	0,58	1,20	1,00
Stigning fra Minimum til Maksimum	60 %	87 %	22 %	105 %	61 %	14 %	11 %
	Byg, uformalet pr. kgr.	Havre, uformalet pr. kgr.	Hvede, uformalet pr. kgr.	Hvede, formalet pr. kgr.	Majs, uformalet pr. kgr.	Rug, uformalet pr. kgr.	Rug, formalet pr. kgr.
1893.....	8,60	10,00	12,50	16,50	9,00	10,00	12,40
1894.....	7,16	8,50	10,00	14,00	8,00	8,16	10,29
1895.....	7,85	7,25	10,30	14,80	8,50	8,10	10,40
1896.....	7,75	8,50	11,50	15,60	7,25	7,70	10,30
1897.....	7,98	9,80	13,50	19,00	7,00	8,96	9,00
1898.....	9,24	10,00	13,50	18,50	8,00	10,56	13,18
1899.....	9,50	9,70	12,80	22,00	8,00	10,60	14,22
1900.....	10,60	9,70	12,40	16,60	8,50	10,13	13,10
1901.....	9,88	10,25	12,40	16,00	9,25	9,68	12,20
1902.....	9,91	10,25	12,50	16,50	9,70	9,72	12,34
1903.....	9,03	9,30	12,50	16,80	9,25	9,63	12,25
Stigning fra Minimum til Maksimum	38 %	41 %	35 %	57 %	38 %	38 %	57 %

ligning kan meddeles, at medens Overskudsindførselen af Kornvarer i 1903 udgjorde 56,5 Mill. Kr., er Landets samlede Kornavl i Gennemsnit for Aarene 1896—1900 blot anslaaet til ca. 36 Mill. Kr. pr. Aar.

De stigende Priser paa Landbrugsprodukter medfører da ogsaa en Stigning af Jordejendommens Værdi, saaledes som det vil fremgaa af nedenstaaende Sammenstilling:

	1893	1894	1895	1896	1897	1898	1899	1900	1901	1902
Skyldmark- ens Gen- nemsnits- værdi Kr.	1729	1705	1672	1676	1695	1733	1719	1707	1812	1804

Stigningen er ikke betydelig, blot 8 % fra Minimum i 1895 til Maksimum i 1901.

En ret betydelig Industri, der dog næsten udelukkende arbejder for Landets eget Forbrug, er Tekstilindustrien. Medens Landet i 1903 havde en Merindførsel af Manufakturvarer af Spindestoffer for 22,8 Mill. Kr., var der i samme Aar desuden en Merindførsel af Spindestoffer, Garn og Traad af 15,4 Mill. Kr., der bearbejdes inden Landet. Ogsaa her møder vi den samme Prisbevægelse, saaledes som det vil ses af omstaaende Sammenstilling af Indførselspriserne: (Se Tabel 7).

Som man ser, har man ogsaa her en opadgaaende Bevægelse, der kulminerer i 1899 og 1900, hvorefter igen Nedgang i 1901 og 1902 og saa tildels igen nogen Opgang i 1903.

En endnu mere udpræget og jevn Opgangs- og Nedgangsbevægelse viser Metalindustriens Indførselspriser. Af raa og halvforarbejdede Metaller havde Landet i 1903 en Overskudsindførsel af 9,6 Mill. Kr., der bearbejdes i Landet. Vi skal omstaaende give en Sammenstilling af Priserne paa de vigtigste indførte Metaller samt Stenkul og Koks. (Se Tabel 8).

Tabel 7.

	Uld pr. kgr.	Uldgarn, ufarvet pr. kgr.	Uldgarn, farvet pr. kgr.	Uldne Varer, Gulvtæpper, Sengetæpper etc. pr. kgr.	Uldne Varer, grov Triko- tage pr. kgr.	Uldne Varer, ellers pr. kgr.
1893.....	2,10	3,70	4,00	3,00	2,80	6,00
1894.....	2,00	3,60	3,80	3,00	2,75	6,00
1895.....	2,30	3,60	3,80	3,00	2,80	6,50
1896.....	2,30	3,50	3,70	3,25	3,00	6,50
1897.....	1,80	3,00	3,50	3,15	3,00	6,20
1898.....	1,90	3,00	3,50	3,20	3,00	6,20
1899.....	2,40	3,20	3,60	3,25	3,00	7,11
1900.....	2,20	3,70	4,00	3,35	3,20	7,14
1901.....	2,00	3,50	3,90	3,20	3,10	6,86
1902.....	2,20	3,50	3,90	3,20	3,10	6,50
1903.....	2,30	3,25	4,20	3,10	3,50	6,50
Stigning fra Minimum til Maksimum	33 %	23 %	20 %	11 %	27 %	15 %
	Bomuld pr. kgr.	Bomuldsvarer trykkede pr. kgr.	do. flervar- vede, ikke trykkede pr. kgr.	do. ensfar- vede, eller blegede pr. kgr.	do. ublegede pr. kgr.	Hamp pr. kgr.
1893.....	0,80	3,40	2,65	2,55	1,45	0,58
1894.....	0,70	3,20	2,50	2,40	1,40	0,55
1895.....	0,66	3,50	2,50	2,40	1,40	0,55
1896.....	0,75	3,50	2,60	2,40	1,40	0,54
1897.....	0,69	3,60	2,60	2,50	1,35	0,53
1898.....	0,62	3,50	2,50	2,50	1,30	0,53
1899.....	0,64	3,60	2,55	2,60	1,30	0,55
1900.....	0,93	3,80	2,80	2,85	1,55	0,60
1901.....	0,86	3,60	2,55	2,60	1,40	0,62
1902.....	0,85	3,60	2,55	2,60	1,40	0,58
1903.....	1,00	3,80	2,80	2,80	1,60	0,54
Stigning fra Minimum til Maksimum	61 %	19 %	12 %	19 %	23 %	17 %

Som det vil ses har man her en baade stærk og aldeles jævn Opgang og Nedgang. Den opadgaaende og nedadgaaende Bevægelse brydes ikke paa noget Punkt. Alene Fragterne beskriver en ligesaa regel-

Tabel 8.

	Røjern pr. 100 kgr.	Stang, Bolt og Ilaand- jern, engelske pr. 100 kgr.	Stang, Bolt og Ilaand- jern, svenske pr. 100 kgr.	Jernplader, engelske pr. 100 kgr.	Jernplader, svenske pr. 100 kgr.	Aluminium, Kobber etc. i Plader, Bolte, Stænger pr. 100 kgr.	Stenkul, Cinders og Kokes pr. Td.
1893.....	4,75	10,80	14,00	11,20	18,20	0,97	1,15
1894.....	4,80	10,20	13,50	10,50	17,80	0,92	1,10
1895.....	4,80	10,15	13,30	10,60	17,60	0,95	1,00
1896.....	4,60	10,80	14,50	11,20	19,00	1,00	0,95
1897.....	5,00	11,00	15,40	12,00	20,00	1,00	1,02
1898.....	5,44	11,40	15,70	12,20	20,00	1,00	1,12
1899.....	6,83	14,50	17,80	15,30	21,00	1,45	1,30
1900.....	8,45	16,60	21,70	18,00	24,40	1,50	1,85
1901.....	5,70	12,50	17,50	15,00	20,00	1,45	1,75
1902.....	5,70	11,40	16,50	14,00	19,00	1,25	1,25
1903.....	5,70	11,00	16,00	13,00	18,50	1,23	1,12
Stigning fra Minimum til Maksimum	84 %	64 %	63 %	71 %	39 %	63 %	95 %

mæssig Priskurve. Selv Trælasten, hvis Bevægelser forøvrigt er ret typiske, opviser enkelte Uregelmæssigheder, saaledes møder man ogsaa der tildels et Opgangsryk i 1903.

Det kan være af Interesse for disse udprægede Konjunkturartiklers Vedkommende at sammenligne Stigningen i denne sidste og de 3 foregaaende Perioder paa samme Maade, som vi har gjort for Trælastens Vedkommende. (Se Tabel 9).

Som det vil ses, finder vi ogsaa her som for Trælasten, at Opgangen i den sidste Periode har været stærkere end i de 2 foregaaende Perioder, hvorimod den skulde have naaet omtrent samme Styrke som 70aarenes Opgang. Her maa det imidlertid tillige tages i Betragtning, at den opadgaaende Konjunktur ogsaa

Tabel 9.

	Op- og Nedgangsperioden:			
	1894—	1887—94	1879—87	1869—79
Prisstigning fra Minimum til Maksimum af:				
Rujern	84 ⁰ / ₁₀	45 ⁰ / ₁₀	20 ⁰ / ₁₀	83 ⁰ / ₁₀
Stang, Bolte, Baandjern, engelsk	64 >	38 >	} 13 >	78 >
— " — " — " svensk	63 >	21 >		
Jernplader, engelske	71 >	21 >	} 14 >	36 >
— " — " — " svenske	39 >	75 >		
Aluminium, Kobber etc. i Plader, Bolte og Stænger	63 >	55 >	22 >	33 >
Stenkul, Cinders, Kokes	95 >	33 >	10 >	100 >

for de her nævnte Artikler synes at have varet længere i denne sidste Periode end i de foregaaende. Medens den i denne sidste Periode nemlig varede i ca. 5 Aar, synes den i de foregaaende Perioder i det højeste at have varet i ca. 3 Aar for 70aarenes Periode og kun i ca. 2 Aar for de følgende 2 Perioders Vedkommende.

Betrakter vi saa Indførselsprisen paa de Forbrugsartikler, for hvis Vedkommende det indenlandske Forbrug helt dækkes ved Tilførsel fra Udlandet, saasom Kolonialvarer (Indførsel i 1903 tilsammen for 22,7 Mill. Kr., hvoraf Kaffe 8,3 Mill. Kr., Sukker 7,7 Mill. Kr., Sirup 1,5 Mill. Kr., Tobak 3,1 Mill. Kr., Ris og Sago 0,9 Mill. Kr., Kakao og Chocolate 0,7 Mill. Kr.) samt Lysoljer (Indførsel 1903 4,7 Mill. Kr.) og Kogsalt 1,8 Mill. Kr., vil vi derimod til Dels finde en noget anden Bevægelse end den vi har set ved de øvrige Produkter. (Se Tabel 10).

Som det vil ses, finder man her Periodens almindelige op- og nedadgaaende Bevægelse fuldt udpræget

Tabel 10.

	Kaffe pr. kgr.	Sukker i hele Toppe og Kandis pr. kgr.	Sukker, andet pr. kgr.	Sirup pr. kgr.	Tobaksblade pr. kgr.	Cigarer og Cigaretter pr. kgr.	Afskallet Ris pr. kgr.	Kakaobønner pr. kgr.	Petroleum, Parafin- olje, Benzin pr. kgr.	Salt (Kogsalt), raat og raffineret pr. kgr.
1893	1.60	0.37	0.32	0.14	1.05	9.00	0.29	1.40	0.10	1.40
1894	1.55	0.32	0.28	0.13	1.05	9.00	0.19	1.20	0.10	1.40
1895	1.56	0.29	0.24	0.13	1.05	9.00	0.18	1.20	0.13	1.40
1896	1.43	0.29	0.23	0.13	1.00	9.00	0.19	1.20	0.12	1.35
1897	1.05	0.26	0.21	0.12	1.05	9.00	0.20	1.20	0.09	1.42
1898	0.90	0.26	0.22	0.12	1.05	9.00	0.21	1.40	0.09	1.42
1899	0.78	0.27	0.23	0.12	1.05	9.50	0.21	1.40	0.10	1.40
1900	0.88	0.28	0.24	0.13	1.05	9.50	0.17	1.50	0.10	1.60
1901	0.80	0.26	0.21	0.13	1.05	10.00	0.17	1.30	0.09	1.42
1902	0.69	0.23	0.18	0.12	1.10	9.80	0.17	1.25	0.08	1.38
1903	0.65	0.24	0.19	0.11	1.10	10.50	0.17	1.25	0.08	1.25

for Salt, Kakaobønner og Ris, hvor Stigningsprocenten er henholdsvis 19, 25 og 17 %, altsaa ret beskeden. For Kaffe, Sukker, Sirup og Petroleums Vedkommende har man vistnok nogen Opgang i Aaret 1900 og til Dels i 1899, men i det store og hele kan man dog nærmest karakterisere Bevægelsen i Perioden som en stærk Prisnedgang, afbrudt af en svag Opgang.

Vi kan resumere disse Betragtninger derhen, at der gennemgaaende for de fleste Prisers Vedkommende finder en opadgaaende og nedadgaaende Bevægelse Sted i Perioden. Der er dog flere karakteristiske Forskeligheder. Saaledes er Stigningen for de vigtigste norske Udførselsartikler Trælast og Fisk og vistnok ogsaa for Fragternes Vedkommende gennemgaaende stærkere end for de vigtigste norske Indførselsartikler, nemlig Kornvarer, Kolonialvarer, Manufakturvarer, Petroleum og Salt. Men der er ogsaa en anden meget betegnende

Forskel. Medens nemlig Opgangen for Trælast og Fragter begynder forholdsvis tidligere og slutter tidligere, saa kommer Opgangen for Landbrugsprodukter og Kolonialvarer senere, men afsluttes ogsaa senere. Følgen heraf bliver, at naar Priserne paa Trælast og Fragterne allerede er i stærk Opgang, er Priserne paa Landbrugsprodukter og Kolonialvarer tildels endnu i Nedgang, og naar Konjunkturerne begynder at blive nedadgaaende for Trælast og Skibsfart, er tværtimod Priserne paa de nævnte Indførselsartikler i den stærkeste Opgang.

Man kan vel derfor uden Overdrivelse sige, at Norge i de gode Tider sælger sine Udførselsartikler forholdsvis dyrere end det køber sine Indførselsartikler, medens Forholdet nærmest bliver det omvendte i de daarlige Tider.

II.

Den foran paa pegede op- og nedadgaaende Bevægelse i Priserne karakteriserer hele den her paa gældende Periode. Vi faar til en Begyndelse gode Tider, ja florissante Tider. Den stærke Prisstigning skaber gode Konjunkturer for al produktiv Virksomhed, skaber Liv og Foretagsomhed, ja en ligefrem febrilsk Aktivitet. Produktionen udvides stærkt i alle Brancher, gamle Anlæg udvides og nye startes. Der udvikler sig en stærk Spekulation, man bliver Optimist, slaar stort paa og trækker store Veksler paa Fremtiden. Men som Følge heraf lægges der i stedse større Grad Beslag paa al ledig Kapital, Laanemarkedet bliver tilsidst mere og mere strammet. Man faar en almindelig Penge-

mangel og Vekseldiskontoen stiger sukcessivt i Vejret, saaledes at den i Marts 1899 naar 6% og i Oktober samme Aar $6\frac{1}{2}$ %. Med denne stærke Stramning af Laanemarkedet er Krisen allerede indtraadt, og den giver sig allerede nu Udslag i enkelte store opsigtsvækkende Fallitter. Dog er Priserne endnu stigende, men i 1900 kulminerer Prisstigningen, og med de fra nu af igen synkende Priser gaar Udviklingen nu den modsatte Vej. De gode Konjunkturer afløses af daarlige, Optimismen af Pessimisme. Istedetfor Liv og Foretagsomhed faar man Forretningsstilhed og Forretningsløshed; man indskrænker istedetfor at udvide. Istedetfor de hurtigt tjente Formuer faar man nu de mange Konkurs og Akkorder. Som Følge af Værdisykningen smuldrer Aktiverne sammen, medens Passiverne bliver uforandrede, og den for nogle Aar siden virkelig velstaaende Mand bliver sukcessive insolvent. Men ved den stigende Forretningsløshed og aftagende Produktion bliver saa Pengemarkedet igen rigeligt og Diskontoen synker.

Et meget karakteristisk Billede af denne Udvikling giver Bevægelserne i Norges Banks Seddelcirkulation, Guldbeholdning, Seddelreserve, Diskontosatser og Vekselpordefølge, saaledes som de fremgaar af følgende Tabel, der er bygget paa Bankens maanedlige Opgør. (Se Tabel II).

Som det vil ses, stiger Seddelcirkulationen stærkt, navnlig i 1897 og 1898, til 1899, hvorefter den igen sukcessive aftager. Ogsaa Guldbeholdningen stiger, men naar sit Maksimum allerede i 1898, for derefter at aftage stærkt. Med Bankens Diskonteringsvirksomhed gaar det som vanligt. Den viser en ret beskeden

Tabel II.

Norges Bank						
	Seddel- cirkulation (Gennem- snit) Mill. Kr.	Guldbe- holdning (Gennem- snit) Mill. Kr.	Seddelreserve			
			Maksimum Mill. Kr.	Gennemsnit Mill. Kr.	Minimum Mill. Kr.	
1893	46,2	34,8	18,9	12,5	9,3	
1894	47,5	33,7	12,8	10,1	7,0	
1895	50,1	36,7	15,9	10,6	4,1	
1896	52,1	36,7	12,6	8,5	3,0	
1897	55,9	41,9	12,2	9,9	3,8	
1898	62,2	48,0	15,2	9,8	4,9	
1899	64,2	44,0	9,6	3,8	÷ 4,3	
1900	63,4	38,5	9,8	5,5	0,9	
1901	62,3	38,8	19,5	11,4	3,2	
1902	62,8	38,1	22,2	10,3	3,3	
1903	61,5	31,3	10,3	4,8	÷ 0,6	

Norges Bank					Private Aktiebanker		
Diskontosatser			Vekselportefølje		Vekselportefølje		
Maks. ‰	Gen- nemsnit ‰	Min. ‰	Gen- nemsnit Mill. Kr.	aa- rlig Tilvækst Mill. Kr.	pr. 3 ¹ / ₁₂ Mill. Kr.	aa- rlig Tilvækst Mill. Kr.	
1893	5	5,00	5	28,2	+ 0,8	88,9	+ 2,5
1894	5	4,54	4	27,5	÷ 0,7	92,5	+ 3,6
1895	4	3,84	3 ¹ / ₂	29,0	+ 1,5	98,1	+ 5,6
1896	5	4,00	3 ¹ / ₂	30,8	+ 1,8	107,3	+ 9,2
1897	5	4,64	4 ¹ / ₂	30,9	+ 0,1	125,4	+ 18,1
1898	5 ¹ / ₂	4,30	4	33,1	+ 2,2	163,4	+ 38,0
1899	6 ¹ / ₂	5,95	5	44,3	+ 11,2	166,2	+ 2,8
1900	6 ¹ / ₂	6,50	6 ¹ / ₂	45,3	+ 1,0	175,3	+ 9,1
1901	6 ¹ / ₂	5,67	5	42,6	÷ 2,7	178,7	+ 3,4
1902	5	4,58	4 ¹ / ₂	39,4	÷ 3,2	178,8	+ 0,1
1903	5 ¹ / ₂	5,21	5	40,4	+ 1,0	178,1	÷ 0,8

Stigning i de Aar 1896, 1897 og 1898, da Opgangen er stærkest. Det er da, som sædvanligt, Privatbankerne, som udvider sin Diskonteringsvirksomhed stærkt. I 1898 udgør Tilvæksten af deres Vekselportefølje ikke

mindre end 38 Mill. Kr., men i 1899, da Krisen indtræder, blot 2,8 Mill. Kr. Det er nu Norges Bank faar holde for og som sædvanlig under kritiske Omstændigheder maa anspænde sin Diskonteringsevne til det yderste, hvad der nu falder saa meget vanskeligere, som jo Guldbeholdningen nu aftager. Ikke desto mindre stiger Vekselporteføljen i 1899 med et gennemsnitligt Beløb af mere end 11 Mill. eller med omtrent 33 % paa et Aar. Ja i 1899 og 1900 naar endog Vekselporteføljen efter Maanedsopgørene saa høje Maksima som henholdsvis 50,9 og 51,3 Mill. Kr., altsaa ca. 6 Mill. mere end de aarlige Gennemsnitsbeløb. Hvor spændt Stillingen til sine Tider har været, fremgaar da ogsaa klart af Bevægelserne i Seddelreserven, 3: det Beløb funderede Sedler, som Banken har i Kasse og hvorover der kan disponeres ved Udlaan. Som man vil se, viser Seddelreserven en stærk Formindskelse i 1899, ja den naar endog (i Juni 1899) ned til et negativt Beløb af 4,3 Mill. Kr., det vil sige, Banken maatte endog benytte sig af den Bagdør, som Bankloven af 1892 havde stillet aaben, til under paa-trængende Omstændigheder at udstede Sedler udover hvad Dækningsreglerne tillader. Dette er i Virkeligheden det samme som man i England kalder en Suspension af Bankakten, 3: en midlertidig Sætten ud af Kraft af de gældende Dækningsregler. Saa reduceret har Bankens Seddelreserve ikke været siden 70aarene. Og naar det følgende Aar ikke viser en ligefrem negativ Seddelreserve, saa skyldes dette vistnok udelukkende den ved Loven af 19. Maj 1900 skete Forøgelse af det udækkede Seddelbeløb med 11 Mill. Kr. I Maj 1900 udgjorde nemlig Seddelreserven, der i samme Maaned

1899 udgjorde 3,8 Mill. Kr., kun 90,000 Kr., og i Juni plejer Seddelreserven i Almindelighed under normale Forhold at formindskes med flere Mill. Kr. Nu viser derimod Seddelreserven, der i Juni 1899 var gaaet ned til $\div 4,3$ Mill. Kr. fra 3,8 Mill. Kr. i Maj 1899 og altsaa var formindsket med 8 Mill. Kr., for Juni 1900 et Beløb af 5,2 Mill., altsaa 4,3 Mill. Opgang i Forhold til Maj s. Å. Men dette mærkelige Forhold, som man næppe noget tidligere Aar har haft noget Sidestykke til, er udelukkende fremkommet ved den »kunstige« Forstærkning af 11 Mill. Kr., som Seddelreserven havde faaet ved Loven af 19. Maj 1900, og som man maa have i Erindring, naar man betragter Bevægelserne i Seddelreserven, Seddelcirkulationen og Bankens Diskontering før og efter Aaret 1900.

Karakteristisk er ogsaa Diskontosatsernes Bevægelse. I 1895 og 1896 er Diskontoen meget lav, i al Fald efter norske Forhold, idet den gaar lige ned til $3\frac{1}{2}\%$; men i December 1898 sættes Diskontoen først op i 5% og derefter i $5\frac{1}{2}\%$; Markedet begynder nu at strammes. I Februar 1899 finder man mærkelig nok at kunne sætte Diskontoen ned igen til 5% , men i Marts maa den igen sættes op, først til $5\frac{1}{2}\%$ og saa til 6% , i Oktober stiger den til $6\frac{1}{2}\%$ og holder sig saa høj lige til i Januar 1901, hvorefter den igen successive nedsættes. Dette er Vekseldiskontoen; men samtidig naar Vekselobligationsdiskontoen, der i almindelig holder sig $\frac{1}{2}\%$ højere end Vekseldiskontoen, en Højde af 7% . Men selv denne høje Rente giver i Virkeligheden ikke et fuldt tilsvarende Billede af Pengemarkedets Knaphed. Selv Laaneandragender med fuldt betryggende Sikkerhed afslaaes nemlig i stor Udstrækning.

Laanemarkedet er derfor i Virkeligheden endnu mere spændt end der kan sluttes af den i og for sig meget høje officielle Diskonto.

De stigende Priser giver sig selvfølgelig ogsaa Udslag i en stærkt øget produktiv Virksomhed og med de nedadgaende Priser kommer der ogsaa her en Tilbagegang.

Dette viser sig bl. a. særlig stærkt i Indførselen i produktivt Øjemed, saaledes som det vil fremgaa af nedenstaaende Sammenstilling:

Tabel 12.

	Indførsel i produktivt Øjemed				
	tilsammen	af Raastoffer og andre Produktionsfornødenheder	af Skibe	af Maskiner, Redskaber etc.	% af den hele Indførsel
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	
1893....	70,8	50,9	8,9	9,0	34,6
1894....	73,6	53,8	7,9	10,5	35,7
1895....	83,6	56,1	14,3	11,8	37,6
1896....	88,1	61,2	10,7	14,8	36,7
1897....	104,3	69,7	11,6	21,2	39,6
1898....	117,3	73,4	19,3	22,2	41,7
1899....	138,8	93,4	18,7	24,2	44,7
1900....	140,2	106,1	13,1	18,5	45,1
1901....	125,6	96,7	9,6	16,5	43,7
1902....	129,6	94,3	12,3	20,3	44,7
1903....	128,6	98,3	12,9	14,2	43,9

Som det vil ses, stiger Indførselen i produktivt Øjemed fra et Minimum i 1893 til et Maksimum i 1900, hvorefter der igen bliver en Tilbagegang. Stigningen fra Minimum til Maksimum er meget stærk, ca. 98 %. Navnlige Stigningen i Indførselen af Raastoffer og andre Produktionsfornødenheder stærkere end i de foregaaende to Opgangs- og Nedgangsperioder, ja endog noget

stærkere end i 70aarenes florissante Perioder. Den absolute Stigning fra Minimum til Maksimum er nemlig i denne sidste Periode 108 $\frac{0}{100}$. i de to foregaaende 66 og 45 $\frac{0}{100}$ og i 70aarene 100 $\frac{0}{100}$.

Derimod beskriver Bevægelsen i Udførselen gennemgaaende ikke i denne Periode den samme typiske regelmæssige Kurve som i tidligere Perioder, saaledes som det vil ses af nedenstaaende Sammenstilling:

Tabel 13.

	Udførsel					
	Samlet Værdi	Produkter af Skovdrift og Træindustri	Trælast Mængde	Produkter af Spinde- og Væveindustri	Produkter af Mineralriget	
					halv- eller helforarbejdede	uforarbejdede
Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. kgr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	
1893	136	44,1	1,69	5,25	6,23	3,19
1894	132	44,4	1,72	5,67	7,16	2,88
1895	137	49,9	1,67	6,24	7,48	2,64
1896	148	52,3	1,85	6,43	7,52	3,99
1897	168	61,9	2,09	6,79	7,27	3,52
1898	159	58,9	1,97	0,46	6,33	7,06
1899	159	59,3	1,96	0,60	7,44	4,51
1900	173	67,9	2,00	0,72	7,62	3,95
1901	165	59,9	1,81	1,19	7,72	3,81
1902	181	65,2	1,96	1,10	8,92	3,71
1903	193	70,7	2,13	1,39	9,51	5,47

Navnlig er her den stærke Opgang i 1897 og Tilbagegangen i de to følgende Aar paafaldende. Her er nemlig i denne Periode kommet et forstyrrende Element, nemlig Mellemrigslovens Ophør i 1897. Dennes Indvirkning viser sig navnlig i en forceret Udførsel i Aaret 1897 og derefter nogen Tilbagegang. Særlig tydelig viser denne Indvirkning sig paa Udførselen af Produkter af Spinde- og Væveindustri, hvor man fra 6,79 Mill. Kr. i 1897 med engang synker ned til 460,000 Kr. for 1898.

En Følge af Mellemrigslovens Ophør er ogsaa den stærke Forøgelse af Fabrik anlæggenes Antal i 1897.

Tabel 14.

	Fabrikanlæg			
	Anlæg		Arbejdere	
	Antal 1000	aa­rlig Tilvækst i Antal	Antal 1000	aa­rlig Tilvækst i Antal
1895.....	2.07	0	55.2	0
1896.....	2.33	+ 262	60.7	+ 5.5
1897.....	2.65	+ 316	66.3	+ 5.7
1898.....	2.92	+ 271	73.1	+ 6.8
1899.....	3.07	+ 153	79.1	+ 5.9
1900.....	3.17	+ 99	79.5	+ 0.3
1901.....	3.33	+ 158	80.7	+ 1.2
1902.....	3.43	+ 102	82.2	+ 1.5
1903.....	3.48	+ 55	81.8	+ 0.4

Af hvilken indgribende Betydning Mellemrigslovens Ophør har været for Handelsomsætningen mellem Norge og Sverige vil forøvrigt bedst fremgaa af følgende Op­gaver over Indførsel og Udførsel fra og til Sverige i Tiaaret 1893—1903.

Tabel 15.

	Indførsel fra Sverige		Udførsel til Sverige	
	Beløb Mill. Kr.	% af den samlede Indførsel	Beløb Mill. Kr.	% af den samlede Udførsel
1893.....	28.0	13.7	20.9	15.4
1894.....	29.4	14.3	21.2	16.1
1895.....	33.5	15.1	23.1	16.9
1896.....	38.3	15.9	22.8	15.4
1897.....	42.3	16.0	25.7	15.3
1898.....	23.6	8.4	15.3	9.6
1899.....	25.6	8.2	15.8	9.9
1900.....	27.2	8.7	16.8	8.5
1901.....	24.1	8.4	15.2	9.2
1902.....	24.3	8.4	15.9	8.8
1903.....	29.8	10.5	18.6	8.1

Ogsaa i Bjergværksdrift og Skibsfart møder man det samme stærke Opsving og derefter Tilbagegang, men i særlig stærk Grad møder man denne Opgang og Nedgang i Byggevirksomheden, saaledes som denne giver sig Udslag i den aarlige Tilvækst i Assurancesummen for Bygninger.

Tabel 16.

	Grubedrift			Hyttedrift		
	Antal Arbejdere 1000	Produktionsmængde Mill. kgr.	Produktionsværdi Mill. Kr.	Antal Arbejdere 1000	Produktionsmængde Mill. kgr.	Produktionsværdi Mill. Kr.
1893...	1,64	85	2,05	255	1,24	1,39
1894...	1,84	104	2,44	224	1,30	1,29
1895...	1,79	85	2,41	226	1,33	1,16
1896...	1,98	107	2,89	251	1,42	1,26
1897...	2,34	146	3,40	257	1,49	1,43
1898...	2,36	147	3,79	252	1,18	1,29
1899...	2,46	165	4,64	267	1,62	1,76
1900...	3,02	184	5,57	302	1,74	1,94
1901...	2,82	207	5,29	205	1,38	1,87
1902...	3,50	224	6,03	293	1,94	1,88
1903...	—	—	—	—	—	—
	Optjent Bruttofragt i udenlandsk Fart Mill. Kr.	Nybygning og Indkøb af Damp- og Sejlskibe (1000 Tons)	Tilvækst pr. Aar af Forsikringssum i den alm. Brandforsikringsindretning			Landafdelingen Mill. Kr.
			Købstadafdelingen			
			tilsamm. Mill. Kr.	Kristiania Mill. Kr.	Bergen Mill. Kr.	
1893...	92,2	110,0	28,1	11,0	2,9	6,5
1894...	93,0	92,4	28,9	14,0	2,7	7,4
1895...	93,0	113,0	31,6	17,8	3,2	9,4
1896...	102,5	107,8	35,5	18,0	5,5	8,7
1897...	109,1	109,3	29,4	11,7	4,5	9,5
1898...	114,9	145,4	54,6	27,9	4,8	9,9
1899...	129,2	108,2	68,5	37,9	6,2	10,6
1900...	143,9	96,1	64,1	27,9	4,3	11,6
1901...	124,3	87,3	33,5	11,1	0,4	9,5
1902...	110,9	84,1	30,2	11,1	0,1	11,1
1903...	—	—	29,1	9,0	0,1	11,4

Som det vil ses af Tabellen tager navnlig Byggevirk-
sommenheden stærk Fart og kulminerer i Aaret
1899. Navnlig er dette Tilfældet i de 2 største Byer,
Kristiania og Bergen, men til Gengæld er saa igen
Byggevirkommenheden i de sidste Aar gaaet ned under
hvad den var i Periodens Begyndelse. I Bergen vil
det saaledes ses, at Byggevirkommenheden i Aarene 1902
og 1903 paa det nærmeste er ophørt.

Som sædvanlig i stærke Opgangsperioder faar
man ogsaa i denne sidste Opgangsperiode en stærk
Spekulation i faste Ejendomme, navnlig i By-
ejendomme, saaledes som det vil fremgaa af neden-
staaende Sammenstilling: (Se Tabel 17).

Som det vil ses, naar baade Omsætningernes
Mængde og Beløb, der har sit Minimum i 1893 og 1894,
sit Maksimum i 1898 og 1899. Men Omsætningens
Beløb stiger karakteristisk nok i et stærkere Forhold
end Mængden, saaledes at Beløbet pr. Omsætning fra
et Minimum i 1894 successive stiger til et Maksimum
i 1899.

Som man kunde vente er Stigningen i Omsæt-
ningernes Antal og Beløb stærkere i Byerne end i
Landdistrikterne, og navnlig er Stigningen uforholds-
mæssig stærk i de 2 største Byer Kristiania og Bergen.
Men her er det værd at lægge Mærke til, at det langt
fra kan siges, at Stigningen i Ejendomsomsætningerne
er større i Kristiania end i Bergen. Stigningen af Om-
sætningernes Antal er vistnok større i Kristiania end i
Bergen, men til Gengæld er Stigningen af Omsætning-
ernes Beløb endog betydelig større i Bergen end Kri-
stiania. Som det vil erindres, viste ogsaa Statistiken
over Byggevirkommenheden, saaledes som denne giver sig

Tabel 17.

	Omsætninger af faste Ejendomme							
	Antal (1000)					Samlet Beløb (Mill. Kr.)		
	Riget	Land-distrikterne	By-erne	Kri-stia-nia	Ber-gen	Riget	Land-distrikterne	By-erne
1893.....	10,84	8,20	2,65	0,60	0,28	60,4	31,8	28,6
1894.....	13,27	10,26	3,01	0,73	0,46	71,0	39,0	31,9
1895.....	11,99	8,91	3,08	0,81	0,43	73,3	38,9	34,5
1896.....	12,71	8,75	3,96	1,06	0,49	88,8	37,1	51,7
1897.....	13,80	10,15	3,65	0,98	0,39	101,5	42,8	58,6
1898.....	15,71	10,53	5,18	1,74	0,51	135,9	51,1	84,9
1899.....	14,75	10,27	4,47	0,83	0,56	142,1	57,5	84,5
1900.....	12,18	9,42	2,75	0,43	0,19	85,4	47,2	38,2
Stigning fra Minimum til Maksimum	45 %	28 %	96 %	190 %	100 %	135 %	81 %	197 %
	Omsætninger af faste Ejendomme							
	Samlet Beløb (Mill. Kr.)		Beløb pr. Omsætning (1000 Kr.)					
	Kri-stiania	Bergen	Riget	Land-distrikterne	Byerne	Kri-stiania	Ber-gen	
1893.....	16,0	3,3	5,57	3,88	10,79	26,7	11,8	
1894.....	18,4	4,7	5,35	3,80	10,59	25,2	10,2	
1895.....	19,9	5,9	6,11	4,36	11,20	24,6	13,7	
1896.....	30,9	8,2	6,99	4,24	13,05	29,1	16,7	
1897.....	37,0	8,0	7,35	4,22	16,06	37,8	20,5	
1898.....	51,6	10,3	8,61	4,85	16,39	29,6	20,2	
1899.....	41,0	13,9	9,63	5,59	18,90	49,4	24,8	
1900.....	18,3	3,9	7,00	5,01	13,89	42,3	20,5	
Stigning fra Minimum til Maksimum	223 %	321 %	80 %	47 %	78 %	100 %	133 %	

Udtryk i den aarlige Tilvækst af Assurancesummen i den almindelige Brandforsikringsindretning, at man ligesaavel i Bergen som i Kristiania havde haft en ret betydelig Stigning fra Minimumsaarene 1893 og 1894

til Maksimumsaarene 1898 og 1899. Stigningsprocenten er vistnok endel større for Kristianias end for Bergens Vedkommende (245 $\frac{0}{10}$ mod 129 $\frac{0}{10}$); men til Gengæld er Tilbagegangen i Byggevirkksomheden i de sidste Aar betydelig mindre i Kristiania end i Bergen, hvor Byggevirkksomheden i Aarene 1901—1903 næsten totalt er ophørt, hvad der skulde tyde paa, at Byggevirkksomheden i Bergen, naar alt kommer til alt, har været endnu mere forceret i Forhold til Behovet end i Kristiania. Det er som sagt værd at lægge Mærke til disse Forhold, eftersom man meget hyppig kan møde den Paastand endog i norske saakaldte »Fagblade«, at den Krise, man har gennemløbet, kun har været en »lokal« Kristiania-Krise, fremkaldt af en »lokal« Kristiania-Overspekulation, og at det saa er denne lokale Kristiania-Krisens Virkninger, som har »forplantet« sig til Provinserne, saaledes at de uskyldige Provinsboere paa den Maade har maattet lide for Hovedstadens Misgerninger. Dette er en aldeles forkert Opfatning. Det fremgaar noksom af Statistiken og kan ogsaa paa anden Maade paa-vises*), at »Overspekulationen« har været lige saa stærk f. Eks. i Bergen som i Kristiania, og da er der ingen Grund til at undre sig over, at man ogsaa der faar en Krise.

Man maa her være opmærksom paa, at Statistiken over Omsætningen af faste Ejendomme kun omfatter de tinglæste Tal. Men netop i Spekulationsperioden sker en stor Del, og det endog meget betydelige Om-

*) Kfr. saaledes Bergens Aftenblads Aarsoversigt for 1898: »Forceret Spekulation paa alle Felter. Større end Byggevirkksomheden har dog Spekulationen i faste Ejendomme været, og adskillige Formuer er derved tjent. (Citeret efter et Telegram til Morgenbladet).

sætninger uden tinglæste Papirer, for at spare Stempel- og Tinglæsningsgebyrer. Man kan derfor trygt gaa ud fra, at Stigningen i Omsætninger af faste Ejendomme i Virkeligheden har været langt betydeligere end Statistikens Tal angiver.

Spekulationen giver sig ogsaa Udslag i talrige Bankgründunger. saaledes som det vil fremgaa af følgende Talopgaver over Privatbankernes Antal og indbetalte Aktiekapital.

Tabel 18.

	Private Aktiebanker			
	Antal	Aarlig Tilvækst Antal	Indbetalt Aktiekapital Mill. Kr.	Aarlig Tilvækst Aktiekapital Mill. Kr.
1893.....	35	0	17.2	+ 0.1
1894.....	36	+ 1	16.5	+ 0.7
1895.....	36	0	17.7	+ 1.2
1896.....	38	+ 2	17.9	+ 0.2
1897.....	39	+ 1	21.7	+ 3.8
1898.....	47	+ 8	35.9	+ 14.2
1899.....	55	+ 8	42.9	+ 7.0
1900.....	76	+ 21	46.5	+ 3.6
1901.....	78	+ 2	42.4	+ 4.1
1902.....	77	+ 1	39.4	+ 3.0
1903.....	82	+ 5	39.2	+ 0.2

Disse Tal er meget talende. Medens baade Bankernes Antal og Aktiekapital holder sig næsten uforandret i Aarene 1893 til 1896, faar vi i 1898 en Forøgelse af den indbetalte Aktiekapital paa over 14 Mill. Kr. I de 4 Aar fra 1896 til 1900 stiger Bankernes indbetalte Aktiekapital med ca. 160 %, altsaa til henimod det tredobbelte.

Navnlig i Kristiania ekscellerer man i at oprette nye Banker eller udvide de ældre. Her havde man

(jfr. Tabel 19) i 1896 6 Banker med en samlet indbetalt Aktiekapital af 8,318000 Kr.; tre Aar efter, i Foraaret 1899, var disse 6 Bankers Aktiekapital forøget med 6,576000 Kr., og samtidig var der oprettet 6 nye Banker med en samlet Aktiekapital af 14,254000 Kr. Den hele Forøgelse af Aktiekapital i tre Aar var altsaa omtrent 21 Mill. Kr.

Tabel 19.

	Indbetalt Aktiekapital (Tusinde Kroner)	
	Aar 1896	Aar 1899
1. Kristiania Bank og Kreditkasse..	2,240	2,240
2. Den norske Kreditbank.....	3,200	6,400
3. Kristiania Handelsbank.....	1,904	3,904
4. Realkreditbanken.....	800	2,000
5. Kristiania Folkebank.....	150	300
6. Kristiania Arbejderbank.....	24	50
7. Den norske Industri- og Vekselbank.....		6,000
8. Den norske Diskontobank.....		4,497
9. Kristiania Privatbank.....		289
10. Norsk Veksel- og Landmandsbank.....		1,038
11. Kristiania Delkrederebank.....		430
12. Den nordiske Aktiebank.....		2,000
Tilsammen...	8,318	29,148

Som man ser er altsaa Kristianiabankernes Antal fordoblet og deres indbetalte Aktiekapital bleven $3\frac{1}{2}$ Gang saa stor paa 3 Aar. Et mere karakteristisk Billede af det store Opsving kan man vel næppe tænke sig.

Af ovennævnte 12 Banker er nu allerede følgende ude af Sagaen: Kristiania Handelsbank, den norske Industri- og Vekselbank, den norske Diskontobank, Norsk Veksel- og Landmandsbank, Kristiania Delkrederebank og den nordiske Aktiebank. Altsaa 6 Banker, eller Halvparten, med en samlet Aktiekapital af ikke

mindre end ca. 17,0 Mill. Kr. Et mere karakteristisk Billede af de sidste Aars store Nedgang kan man vel desværre heller ikke tænke sig.

I Bergen havde man mærkelig nok ingen Bankgründunger. Her nøjede man sig med at spekulere Ejendomme og Skibsparter. I Kristiania, hvor Skibsfarten spiller en forholdsvis mindre betydelig Rolle end i Bergen, var det derimod i faste Ejendomme og Bankaktier, der væsentligst spekuleredes. Der var en livlig Jobbing i Bankaktier, saaledes steg Kursen paa den i 1897 oprettede Industribanks Aktier fra 105,6 $\frac{0}{100}$ i 1897 til 125,1 $\frac{0}{100}$ i 1898. I Juni 1899 var Kursen allerede gaaet ned i 89,8 $\frac{0}{100}$, i Juni 1900 til 74,5 $\frac{0}{100}$.

Navnlig Aarene 1897, 1898 og Foraaret 1899, den saakaldte »Jobbetid«, var en mærkelig Periode, som længe vil erindres. Det var en ny Guldalder. Man behøvede jo bare at købe faste Ejendomme, Bankaktier og Skibsparter, saa blev man formuende. Alle Værdier steg jo stadig. Og nogen større Kapital behøvedes ikke. Bankerne laante jo ret liberalt mod Depositum af Aktier og andre Værdipapirer og Pant i Skibsparter. Betydelige Formuer sammenspekuleredes paa en kort Tid. Saa mange »Millionærer« har Norge og da navnlig Kristiania aldrig haft før. Og disse Formuer var ingenlunde imaginære. Thi de Aktiver, man havde, kunde naarsomhelst omsættes i kontante Penge. Der var altid flere som vilde købe end sælge. Der var da ogsaa nogle faa, som forstod at trække sig ud, mens Legen var god, og som den Dag i Dag sidder med ret reelle Formuer, jobbede sammen paa en kort Tid. Paa Strøget baade i Kristiania og Bergen spadserede pelsklædte Jobbere, og i Restauranterne knaldede Cham-

pagnepropperne. Thi i Restauranterne baade i Kristiania og Bergen havde Spekulanterne sin Børs, og der afsluttedes de største Handler. Luksusforbruget steg stærkt, saaledes som det vil fremgaa af nedenstaaende Opgaver over Indførsel af Vin paa Flasker, Pianoforter og Silke og Halvsilkevarer:

Tabel 20.

	Indførsel af					
	Vin paa Flasker		Pianoforter		Silke- og Halvsilkevarer	
	Mængde 1000 kgr.	Værdi 1000 Kr.	Antal	Værdi 1000 Kr.	Mængde 1000 kgr.	Værdi Mill. Kr.
1893.....	179	429	433	225	45	1,40
1894.....	206	495	473	247	50	1,53
1895.....	219	505	486	275	50	1,58
1896.....	300	690	635	365	59	1,81
1897.....	290	686	916	476	69	2,25
1898.....	444	1016	1028	538	79	2,54
1899.....	358	859	1006	528	77	2,58
1900.....	348	843	766	404	62	2,09
1901.....	261	627	589	311	65	2,17
1902.....	293	704	591	312	61	2,03
1903.....	253	646	440	288	55	1,80
Stigning fra Minimum til Maksimum	148 %	137 %	137 %	139 %	76 %	80 %

Som man vil se, naar Indførselen sit Maksimum i det florissante Aar 1898, og allerede i det følgende Aar, da Omslaget begynder, aftager Luksusforbruget noget, om det end fremdeles holder sig højt, men senere gaar det stærkt nedover.

Folk i ret beskedne Stillinger bliver paa en Gang Matadorer i disse store Aar. En af Kristianias ledende

Finansmænd i de Dage var saaledes en Mand, der efter i nogen Tid at have været Kontorist paa Vekselmæglerkontor og derefter i en kortere Tid at have drevet en egen Vekselmæglerforretning i 1899 i en Alder af 26 Aar blev Chef for den nordiske Aktiebanc, indbetalt Aktiekapital 2 Mill. Kr. Navnlig for Bygmestere og Sagførere var det en glimrende Tid. Unge Bygningsarbejdere, direkte importerede fra Landsbygden, havde paa en kort Tid svunget sig op til store Matadorer, der stod som Ejere af hele Kvarterer. Sagførerne gad ikke længere procedere. Det lønnede sig jo ikke at lægge sit Hoved i Blød for et beskedent Processalær. Man tjente jo ganske anderledes ved Procenter paa Ejendomshandler, ved at danne Konsortier, købe og sælge Tomter, levere Byggepenge etc. Underdommere kunde ikke faa edsvorne Fuldmægtige, ja selv i Departementerne var det vanskelig at faa Tilgang paa yngre dygtige Jurister, da alle de unge Juristspirer nu vilde gaa den guldbelagte Sagførervej.

Denne florissante Periode vedvarer lige til i Marts 1899, da der indtræder en stærk Stramning af Laanemarkedet, der hurtig gaar over til en ligefrem Pengekrise med en akut »Pengemangel«. Hvor spændt Stillingen var allerede i April fremgaar bl. a. af et Inserat i »Morgenbladet« for 14. April 1899 med følgende karakteristiske Overskrift: »Norges Bank. Skaf flere Sedler!« og hvori det bl. a. hedder:

»Som bekendt hersker her i Byen og vist ogsaa paa de fleste andre Steder i Landet en højst generende Pengeknaphed. Laan paa Værdipapirer er omtrent ikke at opdrive i vore Privatbanker, nye Krediter nægtes fortvæk, der kræves stærke Indbetalinger paa ældre, og forfaldne Papirer nægtes fornyede, enten helt eller kun med store Afdrag. Diskonteringen indskrænkes til et Minimum,

»og selv ligeoverfor Udtagning af Indskud, endog til meget betydelige Beløb, gør man i Strid mod al Koutume Brug af sin formelle Ret til at kræve Opsigelse«.

Disse Udtalelser, der helt og holdent bekræftes af andre samtidige Udtalelser i Pressen, viser klart og tydeligt, at Krisen da allerede var indtraadt, og man maatte være forberedt paa, at der nu vilde indtræffe enkelte Sammenstyrtninger af de mindre modstandsdygtige Firmaer. Virkningerne af Krisen lod heller ikke vente længe paa sig, og Krisen gav sig i Juni et ret opsigtvækkende Udslag i den store Christoffersenske Fallit, der efterfølges af Diskontobankens og den nordiske Aktiebanks Indstilling. Det er af Interesse her at konstatere Tidsfølgen. Krisen er der allerede senest i April, men først i Juni kommer Generalkonsul Christoffersens Fallit. Den almindelige Opfatning er, at først kom Christoffersens Fallit og saa fulgte Krisen, der gerne benævnes »den Christoffersenske Krise«, bagefter som Virkning følger Aarsag. Dette er som det vil ses ikke korrekt. Krisen kom som sædvanlig først og de store Fallitter bagefter.

Trods den stærke Pengeklemme var Tilstanden dog endnu en Stund forholdsvis taalelig, da Priserne jo fremdeles var opadgaaende og Næringsvejenes Afkastning i det hele taget god. Som sædvanlig har man derfor endnu den for dette Begyndelsesstadium af Krisen saa karakteristiske forcerede Optimisme. Det var jo bare en blot »forbigaaende Penge-mangel«, »momentane Vanskeligheder«, forårsagede ved nogle »tilfældige« enkeltstaaende Fallitter, der selvfølgelig »ikke er komne overraskende«; der var ingen

Grund til Ængstelse. Næringsvejenes Udbytte var jo rigeligt og Konjunkturerne gode. »Det hele blot en Overgang«. Aviserne strømmer over med Forsikringer om, at Tilstanden i Grunden er udmærket og at Forretningslivet er »sundt«, trods nogle »enkeltstaaende« og »isolerede« Tilfælde af »lokal« Overspekulation. Ja selv i Stortinget holdes der lange Taler, der alle konkluderer med at fastslaa, at i Grunden er den økonomiske Situation meget god. Eller som det meget karakteristisk siges i Morgenbladets Aarsoversigt for 1899 (i Ekstrakt):

»Et godt Aar for Næringslivet, for enkelte Grene af Næringslivet endog et særdeles godt, livlig økonomisk Virksomhed. Arbejds- og Varepriser ualmindelig høje; men Pengemarkedet har arbejdet »under en Spænding, som om der var Nød og Trang i Landet. Det værste dog nu over*); der kommer ganske vist baade i næste og de følgende Aar Efterdønninger og mangen ulevedygtig Affære, som skylder Spekulationsperioden sin Tilværelse, vil først senere finde sin Opgørelse; men disse Afviklinger vil komme enkeltvis og efterhaanden og ikke samle sig i nogen akut Krise. Den økonomiske Tilstand i Landet maa fremdeles karakteriseres som god, kanske endogsaa som meget god og trods Spekulationens Udvækster har Forretningslivet været sundt.«

Hvor kender vi ikke disse Udtalelser igen fra tidligere Kriseperioder baade i Norge og andre Lande. »Das ist eine alte Geschichte, sie wird doch immer neu«. Det er den samme affekteret ubekymrede Mine, de samme beroligende Talemaader, de samme Fraser om det »sunde« Forretningsliv o. s. v., som dog ingen tror rigtig paa, men som man for den kære Kredits Skyld gerne vil, at andre skal tro paa. Man har Smil paa Læben og Angst i Hjertet. Det værste

*) Udhævet her.

er nemlig ikke over, det er ikke endnu begyndt, og det har man i Virkeligheden ogsaa en Forudfølelse af. Det bliver nemlig ikke blot »ulevedygtige Affærer, som skylder Spekulationsperioden sin Tilværelse«, som »finder sin Opgørelse«, men desværre ogsaa levedygtige Affærer, hvis Tilværelse er ældre end Spekulationsperioden. At det ikke bliver en akut Krise, er under disse Omstændigheder kun en ringe Trøst.

Allerede i 1900 bliver Tilstanden forværret, Penge-mangelen er da fremdeles akut, men nu begynder ogsaa Priserne og dermed »Konjunkturerne« at svinge ned-over. Den stærke Pengeklemme holder sig ud hele 1900 og ind i 1901. Saa gaar Diskontoen vistnok igen ned, og man faar endog et forholdsvis rigt Penge-marked. Men Tilstanden bliver ingeniunde bedre for det, tværtimod; thi Priserne er stadig nedadgaende. Og nu ramler det sammen »enkeltvis og efterhaanden«. Konkurs og Akkordforhandlinger hører til Dagens Orden, og paa denne Maade har det holdt sig gaaende lige ind i dette Aar, da vi endog har haft en saadan Efterslæt som Kristiania Handelsbanks Indstilling.

Og med de daarlige Tider slaar saa den tidligere Optimisme sukcessive over i Pessimisme, ja en overdreven Pessimisme. Man faar nu den megen Kritiks Periode, og denne Kritik er ikke altid retfærdig. I Generalforsamlingerne laves der »Opvask« og Aktieselskaberne faar nye Direktioner. Man bliver ligefrem ondsindet. De tidligere Spekulanter og Foregangsmænd mister ikke alene sin Formue, men hvad værre er ogsaa sit gode Renommé. Har man haft Lykken med sig i de gode Tider og været optimistisk, saa tituleres man nu

for »Jobber« og »Svindler«. Disse Skældsord har i de senere Aar været i høj Kurs.—Historien gentager sig altid. I ældre Tider var det i Storbritannien en fast Sædvane, at man efter et Krak lod nogle Bankdirektører spadsere i Fængsel som Sonoffer for Folkets Synder. Ogsaa i Norge har vi under den sidste Krise oplevet det Skuespil, at 2 Bankdirektører har maattet vandre i Fængsel og en har maattet rømme til Udlandet som Følge af deres letsindige eller, som det har været sagt, »vanvittige« Dispositioner. I de daarlige Tider bliver man gerne saa tilbøjelig til at anse de i gode Tider under opadgaende Konjunkturer truffne Dispositioner som »vanvittige«; Menneskene er nu engang saa.

Den op- og nedadgaende Bevægelse giver sig ogsaa et karakteristisk Udslag i Bevægelserne af Tallene for Forbruget, saaledes som det vil fremgaa af nedenstaaende Sammenstilling.

Tabel 21.

	Indførsel til Forbrug			
	Samlet Indførsel til Jordbrug Mill. Kr.	Fødemidler og Fortærings- genstande, Mill. Kr.	Beklædnings- genstande Mill. Kr.	Hustilbehør Mill. Kr.
1893.....	133.8	81,9	30,8	17,0
1894.....	132.4	77,9	32,3	18,7
1895.....	138.7	81,8	35,3	18,0
1896.....	152.1	88,9	39,5	19,5
1897.....	159,4	87,0	44,0	22,2
1898.....	162,9	97,5	37,2	22,2
1899.....	171,7	102,1	38,9	25,6
1900.....	170,5	107,4	35,2	22,5
1901.....	161,6	100,6	34,9	20,5
1902.....	160,6	101,0	34,8	19,2
1903.....	164,2	106,4	32,5	19,9

Som det heraf vil ses, stiger den samlede Indførsel til Forbrug opover fra et Minimum i 1894 til et Maksimum i 1899. Derimod naar særskilt Indførselen af Fødemidler først sit Maksimum i 1900. Som det vil mindes naaede derimod Luksuskonsumen sit Maksimum allerede i 1898 og begyndte allerede at aftage i det kritiske Aar 1899. Den gamle Erfaring fra tidligere Kriseperioder, at Luksuskonsumen begynder at aftage baade et og to Aar før det almindelige Forbrug, gentager sig altsaa ogsaa i denne Periode. Nedgangsperioderne føles først i de højere Lag af Samfundet og deres Virkninger forplanter sig først sukcessiv nedover til de brede Lag. Kriserne begynder fra Toppen af Samfundet og ikke fra Bunden af. Naar Indførselen af Beklædningsgenstande naar sit Maksimum allerede i 1897 og derefter med en svag Afbrydelse i 1899 aftager stærkt, saa staar dette selvfølgelig i Forbindelse med Mellemrigslovens Ophør og Overgangen til Protektionismen.

Ogsaa Vekselkurserne viser Periodens op- og nedadgaaende Bevægelse, idet de fra et Minimum i 1893 og 1894 stiger opover til et Maksimum i 1899 og 1900, før derefter igen at faa en nedadgaaende Bevægelse. Den sukcessive og ret jævne Stigning fra Minimum i 1893 og 1894 afbrydes dog ret mærkbart i Aaret 1897, idet Vekselkursen paa London da faar en nedadgaaende Bevægelse, medens Vekselkurserne paa Hamborg tvertimod da stiger paafaldende stærkt i Vejret. Disse Bevægelser staar vistnok i Forbindelse med Mellemrigslovens Ophør og den herved bevirkede forcerede Import og Eksport.

Tabel 22.

	Kristiania Vekselkurser			
	London		Hamborg	
	Maksi- mum	Mini- mum	Maksi- mum	Mini- mum
1893.....	18,21	18,13	89,20	88,85
1894.....	18,20	18,10	89,20	88,90
1895.....	18,20	18,12	88,05	88,90
1896.....	18,21	18,13	89,20	88,90
1897.....	18,20	18,10	89,25	88,95
1898.....	18,25	18,13	89,20	88,90
1899.....	18,25	18,17	89,30	89,00
1900.....	18,20	18,19	89,20	89,00
1901.....	18,24	18,12	89,10	88,85
1902.....	18,22	18,16	89,00	88,95
1903.....	18,26	18,15	89,15	88,95
1904.....	18,24	18,14	89,20	88,90

Ogsaa den aarlige Tilvækst af Sparebankindskud og Overskuddet af hvad der indsættes i Forhold til hvad der udtages af Sparebankerne, stiger opover fra et Minimum i 1893 til et Maksimum i 1898, for saa igen at aftage. Den samme Bevægelse genfindes i Ægteskabernes Antal.

Tabel 23.

	Sparebanker		Antal Ægteskaber (1000)
	Tilvækst af Indskudskapital Mill. Kr.	Mere indsat end udtaget Mill. Kr.	
1893.....	+ 6,4	+ 1,0	12,97
1894.....	+ 9,9	+ 1,8	12,96
1895.....	+ 8,8	+ 1,7	13,34
1896.....	+ 9,2	+ 1,7	13,96
1897.....	+ 16,9	+ 7,9	14,22
1898.....	+ 19,8	+ 10,7	15,04
1899.....	+ 16,5	+ 3,7	15,53
1900.....	+ 18,3	+ 3,4	15,22
1901.....	+ 15,7	+ 1,1	14,76
1902.....	+ 12,5	+ 0,1	14,38
1903.....	+ 14,6	+ 0,5	13,80

Ogsaa Skatteligningen viser den samme Bevægelse:

Tabel 24.

	Aarlig Tilvækst af den ved Skatteligningen antagne					
	Formue			Indtægt		
	Riget Mill. Kr.	Byerne Mill. Kr.	Land- distrik- terne Mill. Kr.	Riget Mill. Kr.	Byerne Mill. Kr.	Land- distrik- terne Mill. Kr.
1893....	+ 5	+ 1	+ 1	+ 1.3	+ 1.3	0.0
1894....	+ 21	+ 22	+ 0.6	+ 8.9	+ 5.2	+ 3.7
1895....	+ 27	+ 12	+ 15	+ 8.9	+ 5.8	+ 3.1
1896....	+ 41	+ 24	+ 17	+ 16.2	+ 9.9	+ 6.3
1897....	+ 96	+ 65	+ 31	+ 21.2	+ 14.8	+ 6.4
1898....	+ 153	+ 82	+ 71	+ 32.1	+ 22.8	+ 9.3
1899....	+ 93	+ 42	+ 51	+ 23.7	+ 13.9	+ 9.8
1900....	+ 40	+ 0.4	+ 40	+ 15.6	+ 5.3	+ 10.3
1901....	+ 15	+ 23	+ 8	+ 7.2	+ 5.1	+ 2.1
1902....	+ 16	+ 9	+ 25	+ 4.8	+ 1.8	+ 3.0
1903....	+ 11	+ 22	+ 11	+ 5	+ 5.8	+ 0.8

Som det vil ses, har man ogsaa her først Stigning og derefter Tilbagegang, Stigningen er stærkest i 1898. Men som det vil ses, er der en ret karakteristisk Forskel mellem By og Land. Medens Formuen i Byerne allerede i 1900 viser en ligefrem Tilbagegang, der fortsættes i de følgende Aar, er Formuen paa Landsbygden endnu i Aar 1900 i en ret respektabel Fremgang, ja selv Aaret 1901, da der er en særlig udpræget Tilbagegang i Byerne, viser en — rigtignok beskeden — Formue-tilvækst for Landdistrikterne. Endnu mere udpræget viser denne Forskel sig for Indtægtens Vedkommende, thi medens Tilvæksten i Indtægt i Byerne naar sit Maksimum allerede i 1898, sker dette for Landdistrikternes Vedkommende først i Aaret 1900. Ogsaa i denne Periode kan man altsaa gøre den samme Erfaring som

i tidligere Opgangs- og Nedgangsperioder, nemlig at Nedgangen gør sig baade tidligere og stærkere gældende i Byerne end paa Landet.

Men ogsaa naar man fordeler de antagne Indtægter efter Størrelse, vil man finde en forskellig Bevægelse, saaledes som det vil fremgaa af nedenstaaende paa Statsskatteligningen byggede Sammenstilling:

Tabel 25.

Den antagne Indtægt fordelt efter Indtægten Størrelse:	1895-96 Mill. Kr.	1896-97 Mill. Kr.	1897-98 Mill. Kr.	1898-99 Mill. Kr.	1899-1900 Mill. Kr.	1900-01 Mill. Kr.	1901-02 Mill. Kr.	1902-03 Mill. Kr.
Skatydere med en Indtægt af:								
over 20,000 Kr. . . .	37.9	38.4	43.1	50.2	52.9	57.1	52.6	51.1
10,000—20,000 Kr.	16.4	16.3	17.8	20.1	21.9	21.2	20.6	20.0
5,000—10,000 —	24.8	25.4	26.8	28.9	31.4	31.88	31.85	31.7
4,000—5,000 —	11.1	11.4	11.9	12.6	13.5	14.0	14.3	14.7
3,000—4,000 —	14.4	14.7	15.9	17.0	18.1	19.0	19.78	19.77
2,000—3,000 —	23.3	23.9	24.6	26.8	28.7	29.8	30.2	30.9
1,500—2,000 —	17.9	18.4	19.6	20.8	22.5	23.8	24.8	25.3
1,000—1,500 —	38.2	41.2	44.3	49.8	54.9	56.3	57.4	58.1

Som det heraf vil ses, viser Indtægterne under 3000 Kr. en stadig omend i de sidste Aar svagere Stigning. Derimod naar de højere Indtægter et Maksimum i 1900 og 1901 og tildels allerede i 1899, hvorefter der her indtræder en Nedgang. Dette bekræfter den tidligere anførte Sætning, at Nedgangsperioderne først føles paa Samfundets Højder, hvorefter Bevægelsen saa forplanter sig nedover.

Et meget tydeligt Billede af Periodens op- og nedadgaaende Bevægelse giver Statistiken over Udvandring og de forskellige Arter af Gældsforfølgning:

Tabel 26.

	Antal Udvandrede. 1000	Forligsklagers Antal, 1000	Konkurser (fra 1900 ogsaa Akkordforhand- linger)	Eksekutioner		Tvangsauktioner			
				An- tal, 1000	Be- løb Mill. Kr.	Fast Gods		Løsøre	
						An- tal, 1000	Beløb Mill. Kr.	An- tal, 1000	Beløb Mill. Kr.
1893....	18.8	105.6	524	13.1	5.0	1.3	6.4	1.9	0.92
1894....	5.6	98.9	455	12.2	4.9	1.2	6.0	1.8	1.08
1895....	6.2	95.3	431	11.2	4.8	1.1	5.5	1.7	0.87
1896....	6.7	95.3	437	10.9	4.5	1.2	5.6	1.7	0.93
1897....	4.7	93.3	436	10.2	3.9	1.1	6.3	1.5	0.87
1898....	4.9	93.9	424	9.8	3.6	0.9	4.9	1.3	0.77
1899....	6.7	108.5	743	11.9	5.5	1.0	9.7	1.5	1.24
1900....	10.9	124.8	995	16.3	10.6	1.5	22.6	1.8	1.61
1901....	12.7	145.0	943	—	—	—	—	—	—
1902....	20.3	156.6	877	—	—	—	—	—	—
1903....	26.8	—	—	—	—	—	—	—	—

Som man vil se, er Bevægelsen mærkelig ensartet. Fra et Maksimum i 1893 gaar det gradvis nedover eller rettere sagt opover til et Minimum i 1897 og 1898, de florissante Aar, hvorefter det saa igen gaar opover eller rettere sagt nedover.

Har Norge siden 1899 haft en økonomisk Krise? Ja her kommer det saa meget an paa, hvorledes man opfatter Begrebet økonomisk Krise. Enkelte stiller her meget strænge Fordringer. For det første maa der, siger man, for at der skal være en rigtig Krise kunne paavises store og opsigtsvækkende Fallitter, helst Bankfallitter. Ja se, det har man haft. Men, siger enkelte, dette er ikke nok; for at det skal være en rigtig Krise, saaledes som den ideale Handelskrise i 1857, saa maa der ogsaa være en almindelig Panik. Ja se, det blev man forskaaet for; men man kunde meget vel haft en saadan

Panik, havde ikke Norges Bank og Finansdepartementet interveneret i 1899*). Ogsaa senere ved Industribankens Fald i 1902 har Statsmagterne interveneret og draget Omsorg for, at »Afviklingen« kunde foregaa suksessiv og afdæmpet. Takket være disse Foranstaltninger har man undgaaet et »Krak«, og har man haft en »Krise«, har den ialfald været afdæmpet.

Hvorledes er saa Udsigterne for Fremtiden? Man vil her ofte møde en stærk Pessimisme, ligesaa stærk som Optimismen var i 1898. Man vil høre sige, at Konjunkturerne er daarlige, og at der ingen Udsigt er til Bedring, aldeles som man i 1898 sagde, at Konjunkturerne var gunstige og at der neppe var nogen Fare for nogen større Krise**). Men ligesaa ufornuftigt som det var i 1898 at afvise Tanken om en kommende Krise under Henvisning til at Konjunkturerne da var gunstige — Konjunkturerne er jo altid gunstige foran Krise — ligesaa urigtigt vilde det være nu at overgive sig

*) Kfr. følgende Udtalelse i et Foredrag af Højesteretsassessor E. Hagerup Bull, afholdt 16. 11. 1899 (Statsøkonomisk Tidsskrift 1899, S. 236):

»Det vil være hensigtsmæssigt at genkalde i Erindringen, hvorledes Pengeforholdene her i Kristiania artede sig i Ugen efter 11. Juni d. A. Det gjaldt dengang uden Varsel at skaffe et Par Mill. Kr. Uden en saadan Assistance maatte Diskontobanken have standset sine Betalinger, og var det kommet dertil, saa er det utvivlsomt, at en Panik af uberegnelig Rækkevidde vilde have grebet Publikum. Her var nok af skræmmende Beretninger i Omløb . . . Ved Finansdepartementets Assistance kunde nu Norges Bank skaffe de faa Millioner, som trængtes for at assistere Diskontobanken (ligesom senere den nordiske Aktiebank). Og dermed var Krisens Udvikling lagt over i et normalt Leje — Faren for Eksplosion afværget«.

***) Kfr. saaledes Bankdirektør Bornhoffs Udtalelser i Statsøkonomisk Forening den 25. April 1898 (Statsøkonomisk Tidsskrift 1898, Side 104).

til en overdreven Pessimisme, fordi Konjunkturerne nu er daarlige. Jeg kan ikke skønne andet end at man nu maa have naaet »Bunden« eller at dette ialfald vil ske i Løbet af næste Aar, og at man da igen vil begynde paa en opadgaaende Periode; jeg pointerer Udtrykket »begynde«, thi Begyndelsen af en opadgaaende Periode er ikke det samme som det man kalder »gode Tider«, de kommer noget senere. Denne min Opfatning grunder jeg ganske enkelt paa det Faktum, at saaledes har det været hidindtil gennem hele det 19. Aarhundrede, og jeg kan ikke indse nogen Grund, hvorfor der i saa Henseende skulde indtræde en Forandring i dette Aarhundrede. Hidtil har Opgangs- og Nedgangsperioder fulgt hinanden i uafbrudt Rækkefølge, og jeg tvivler ikke paa, at saaledes vil det forholde sig ogsaa i Fremtiden. Og naar jeg mener, at man allerede i Løbet af næste Aar vil have naaet »Bunden«, og at der saa vil begynde en ny opadgaaende Bevægelse, saa grunder jeg dette ganske enkelt paa den Omstændighed, at neppe nogen Nedgangsperiode hidindtil har varet længere end 5 Aar. For ikke at gaa længere tilbage, kan saaledes 40aarenes Nedgangsperiode ikke strækkes længere end fra 1845 til 1850, altsaa 5 Aar. 50aarenes Nedgangsperiode kan i det højeste regnes fra 1855 til 1860, altsaa ikke over 5 Aar, 60aarenes Nedgangsperiode varede fra 1864 til 1869, altsaa ikke over 5 Aar; 70aarenes Nedgangsperiode varede fra 1874 til 1879, altsaa ikke over 5 Aar; 80aarenes fra 1882 til 1887, altsaa heller ikke over 5 Aar; Nedgangsperioden i Begyndelsen af 90aarene fra 1890 til 1894, altsaa heller ikke over 5 Aar. Regner vi saa den nuværende Nedgangsperiode fra 1900, saa skulde

vi efter god gammel hævdvunden Skik være færdig med den senest i 1905.

III.

Den samme opadgaaende og nedadgaaende Bevægelse, som man i Norge har haft i de sidste 10 Aar, møder man ogsaa i andre Lande, saaledes ogsaa her i Danmark. Ogsaa her steg Priserne fra Midten af 80'erne til de kulminerede omkring 1900, hvorefter de i de senere Aar igen er sunken. Ogsaa her er Ægteskabernes Antal først successivt tiltaget og efter et Maksimum i 1900 igen gaaet tilbage. Antallet af Ægteskaber var i 1893 i Danmark 15,600, i 1900 var det steget til 18,500, og er saa igen gaaet tilbage til 17,900 i 1903. Udvandringen viser en tilsvarende Bevægelse: fra et Antal af 9100 Udvandrere i 1893 er det successiv gaaet ned til 2300 Udvandrere i 1897 og 1898, men senere er Antallet igen successiv steget til 8200 i 1903. I Københavns Assistentshus, hvis Laanevirksomhed er et aldeles ypperligt Barometer for de opadgaaende og nedadgaaende økonomiske Bevægelser, gik det samlede Laanebeløb, der i Marts 1893 udgjorde 1,19 Mill. Kr., ned til 0,91 Mill. Kr. i Marts 1898, hvorefter saa igen Laanebeløbet successiv er steget saaledes, at det i Marts 1904 udgjorde 1,25 Mill. Kr. Antallet af Panter var i 1893: 160,000, men formindskedes successiv til 105 000 i 1899, men er saa igen steget til 129,000 i 1904. Ogsaa i Danmark er Nationalbankens Diskonto steget fra et Minimum 3 0/0 til 6 0/0 i 1899, hvilken for Danmark høje Diskonto holdt sig til ligeud i 1901, hvorefter Diskontoen ogsaa her er gaaet ned.

Som det vil ses, er Bevægelsen fuldstændig tilsvarende til den vi har set i Norge. Og dog synes der at være en Forskel, forsaavidt som hverken den opadgaaende og navnlig ikke den nedadgaaende Bevægelse synes at have været saa stærk i Danmark som i Norge. I Danmark synes Opgangsperioden ikke at have været ledsaget af de samme Udskejelser som Opgangsperioden i Norge, og nu i Nedgangsperioden hører man ikke paa langt nær saa megen Jammer. Hvad kan dog være Aarsagen til denne Forskel?

Man har en Teori, der ogsaa har sine Forfægtere i Danmark*), hvorefter de periodiske opadgaaende og nedadgaaende økonomiske Bevægelser skulde skyldes periodisk skiftende psykiske Stemninger; disse periodisk skiftende Stemninger skulde nemlig give sig Udtryk i periodisk skiftende Vurderinger — Menneskene skulde have det med til enkelte Tider at undervurdere og til andre at overvurdere — og deraf skulde saa komme de periodiske Prissvingninger, Opgangs- og Nedgangsperioderne og Kriserne. Jeg kan ikke dele denne Opfatning. Jeg kan ikke forstaa, hvorfor Menneskene af sig selv uden en regelmæssig tilbagevendende ydre Foranledning skulde finde paa i 7 å 10aarige Perioder en masse i alle Lande at blive periodevis mere ufornuftige end til andre Tider. Der maatte i saa Tilfælde kunne paavises en Fejl eller en »Skævked« ved den menneskelige Hjernes Indretning, som jeg tror neppe kan paavises.

Skulde man trække videre Konsekvenser af denne psykiske Kriseteori, saa maatte man vel konsekvent

---

*) Kfr. Finanstidende Nr. 46, 47 og 49 for 1904.

komme til det Resultat, at naar Spekulationen i Opgangsaarene blev saa meget vildere og Krisen derefter saa meget slemmere i Norge end i Danmark, saa havde dette sin Grund i, at Nordmændene er saa meget mere ufornuftige end Danskerne. Man maa have mig undskyldt, at jeg ikke kan tilegne mig denne Opfatning. Jeg mener, at denne Forskel baade maa og kan forklares af rent ydre Aarsager. Jeg skal faa Lov nærmere at paapege disse.

For det første er her at mærke Forskellen mellem Danmarks og Norges Næringsveje. I Danmark spiller som bekendt Landbruget en ganske anderledes overvejende Rolle end i Norge, hvor ved Siden af Landbruget ogsaa Fiskerierne, Skovdriften og Søfarten er af en saa fremtrædende Betydning. Men faa Næringsgrene er i den Grad paavirkelige af Konjunkturerne som netop Søfart og Skovdrift. Efterspørgselen efter Landbrugsprodukter er langt mere konstant end Efterspørgselen efter Tonnage og Tømmer. Mad maa nu engang Folk have ogsaa i daarlige Tider, og saa særdeles meget mere spiser man ikke i de gode Tider; men for Tømmer og Tonnage har man i de nedadgaaende Perioder, da Produktionen og Omsætningen ikke udvides, men hellere indskrænkes, langt mindre Brug, medens derimod Efterspørgselen herefter stiger voldsomt i de gode Tider, paa Grund af den stærke Udvidelse af Omsætningerne og Produktionen i alle Brancher, ikke mindst inden Byggevirksomheden. Som Følge heraf er Prissvingningerne for Landbrugsprodukters Vedkommende inden de 7—10aarige Opgangs- og Nedgangsperioder som Regel ikke særlig stærke. Derimod

fluktuerer Prisen paa Fiskeriprodukter stærkt som Følge af det stærkt vekslende Tilbud trods den ogsaa her forholdsvis konstante Efterspørgsel.

Allerede som Følge af disse Grunde vil de opad- og nedadgaaende Perioder føles stærkere i Norge end i Danmark. Men hertil kommer, at man navnlig i Trælastbedriften og Skibsfarten i stærkere Grad kan afpasse den produktive Virksomhed efter de opadgaaende og nedadgaaende Tider end i Landbruget. I de gode Tider hugges der mere Tømmer og bygges der flere Skibe end i daarlige. Derimod vil en Udvidelse af Landbrugsproduktionen blot kunne ske i et adskilligt langsommere Tempo. Følgelig faar man i de gode Tider en livligere produktiv Virksomhed, en mere nervøs Foretagsomhed i Norge end i Danmark, men til Gengæld ogsaa en større Stagnation i de daarlige Tider.

Hertil kommer en Omstændighed til, som vi tidligere har antydnet. Priserne paa Norges Udførselsartikler stiger og falder i et stærkere Forhold end Priserne ialfald paa den væsentligste Del af de Varer, som indføres til Forbrug. Norge udfører Trælast og Fisk og har en betydelig udenlandsk Fragtfart, men netop Priserne paa Trælast og Fiskeprodukter samt Fragterne er, som vi saa, undergivne stærk Fluktuation. Norges væsentligste Importartikel er Landbrugsprodukter, navnlig Kornvarer samt Kolonialvarer og Manufakturvarer, og som vi har set er Stigningen her ikke paa langt nær saa stærk som for Udførselsvarerne. For Danmark er derimod Forholdet nærmest det omvendte. Danmark udfører næsten udelukkende Landbrugsprodukter, men her er den opad- og nedadgaaende Prisbevægelse gennemgaaende af ret moderat Styrke. Efter

den officielle Statistik skulde saaledes Gennemsnitsprisen paa dansk Smør være stegen fra et Minimum af 85 Øre pr. Pd. i 1894 til et Maksimum af 98,4 Øre i 1901; men dette bliver kun en Stigning af 15,7 % i 7 Aar, og som bekendt er Smør Danmarks største Udførselsartikel; Merudførselen heraf i 1903 udgjorde saaledes ca. 143 Mill. Kr. eller mere end Norges samlede Udførsel af Træprodukter, Fiskevarer og Landbrugsprodukter.

Betragter vi derefter Danmarks Merindførsel, saa vil vi finde, at navnlig Trælast og Kul spiller en stærkere Rolle i Danmarks Indførsel. Af Kul indføres til Forbrug gennemgaaende ca. 10 Mill. Kr. mere om Aaret end i Norge; af Trævarer i 1903 25 Mill. Kr. Begge disse Artikler stiger stærkt i opadgaaende Tider og synker stærkt i Pris i nedadgaaende. Saaledes steg Prisen paa Kul fra 1897 til 1900 efter Statistisk Bureaus Gennemsnitspriser med 82 %.

I det store og hele kan man vel derfor sige, at der er den karakteristiske Forskel mellem Danmarks og Norges Ind- og Udførsel, at Priserne paa Norges Udførselsprodukter og Fragterne i opadgaaende Tider stiger og i nedadgaaende Tider synker i et stærkere Forhold end Priserne paa Landets Indførselsprodukter, medens derimod nærmest det omvendte er Tilfældet for Danmarks Vedkommende. Norge sælger dyrere end det køber i gode Tider, men sælger billigere end det køber i dårlige Tider; medens Danmark derimod køber dyrere end det sælger i gode Tider, men til Gengæld køber billigere end det sælger i dårlige Tider. Det forekommer mig, at ogsaa dette Forhold maa virke til, at opadgaaende og nedadgaaende Perioder bliver stærkere i Norge

end i Danmark. I Norge er man heldigere stillet i de gode Tider og uheldigere stillet i de daarlige Tider end i Danmark.

Under disse Forhold maa Norge blive et mere udpræget Konjunkturernes Land end Danmark. Ogsaa her har Norge Fjeld og Dal, hvor Danmark kun har »Bakke, Dal«. Og under disse Omstændigheder kan man heller ikke undres over, at der i opadgaaende Tider i Norge bliver saa meget mere Overspekulation, thi Fristelsen hertil er dér saa meget større.

Hvad der her er anført, gælder saadan i sin Almindelighed de økonomiske Forhold i Danmark og i Norge. For den sidste Opgangsperiodes Vedkommende kom der imidlertid andre rent specielle Omstændigheder til, som i Norge bidrog til at gøre Opsvinget saa meget stærkere og give Spekulationslysten saa meget mere Næring, Omstændigheder, som man ikke kan paavise noget tilsvarende til for Danmarks Vedkommende.

Jeg skal da først og fremmest nævne Mellemrigslovens Ophør i 1897 og Overgangen til Protektionismen. Det er klart, at der herved maatte gives den opadgaaende Bevægelse yderligere Fart, og at den ved den opadgaaende Prisbevægelse allerede vakte Spekulationsaand herved maatte faa yderligere Næring. Nye industrielle Anlæg maatte anlægges og ældre udvides; men dette førte ogsaa til, at der lagdes stærkere Beslag end ellers paa ledig Kapital, og Pengeklemmen maatte derfor ogsaa af den Grund blive saa meget voldsommere. Da saa Nedgangen kom, følte den særlig haardt af disse nye Anlæg, der var istandbragt i de gode Tider, og hvis Anlægsomkost-

ninger som Følge heraf havde været høje, men som nu skulde forrente sig under nedadgaaende Konjunkturer.

En anden Omstændighed, som vistnok har virket til yderligere at forstærke den opadgaaende Bevægelse i Norge og give Spekulation og Foretagsomhed en kunstig Stimulants, er de betydelige Beløb, som netop i disse Opgangsaar blev inddragne fra Udlandet i Form af Statslaan, som Kommunelaan etc.

Norges Statsgæld udgjorde pr. $\frac{30}{6}$ 1895	Kr. 146,957,600
— — — pr. $\frac{31}{3}$ 1900	— 231,065,000

altsaa paa 5 Aar en Forøgelse af..... Kr. 84,107,400
 eller en gennemsnitlig Forøgelse pr. Aar af Kr. 16.800,000.

Pr. $\frac{30}{6}$ 1890 udgjorde Statsgælden	Kr. 115,357,500
og pr. $\frac{30}{6}$ 1895	— 146,957,600

altsaa en Forøgelse for de foregaaende 5 Aar af blot Kr. 31,600,100
 eller gennemsnitlig en Forøgelse af blot Kr. 6,300,000 pr. Aar.

Som man ser, en ret betydelig Forøgelse i den her paagældende Opgangsperiode, og da den væsentligste Del af de norske Statsobligationer selv for de saakaldte »indenlandske« Statslaans Vedkommende er paa udenlandske Hænder, er det ret betydelige Kapitaler, som paa den Maade i disse Aar er inddragne fra Udlandet. En væsentlig Del af disse Kapitaler har været anvendte i selve Landet til Jernbane-, Telefon- og Telegrafanlæg og delvis ogsaa til Forsvarsforanstaltninger, og i Mellemtiden mellem Laanenes Optagelse og Anvendelse har de været anbragte til Forrentning rundt omkring i Landets forskellige Banker.

I Norges Bank og til Forrentning i andre indenlandske Bankindretninger m. v. henstod saaledes:

	I Norges Bank. Mill. Kr.	Paa Forrent- ning i andre Bankindret- ninger, Mill. Kr.	Tilsammen Mill. Kr.	I Beholdning af Midler, ind- komne ved Statslaan. Mill. Kr.
³⁰ / ₆ 1895	9,002	2,799	11,801	6,268
³⁰ / ₆ 1896	6,663	2,344	9,007	0,982
³⁰ / ₆ 1897	5,806	3,966	9,772	11,799
³⁰ / ₆ 1898	9,178	9,343	18,521	20,103
³⁰ / ₆ 1899	8,731	13,789	22,520	18,389
³¹ / ₃ 1900	8,203	19,563	27,766	15,588
³¹ / ₃ 1901	7,564	6,715	14,279	6,521
³¹ / ₃ 1902	11,676	6,603	18,279	12,379
³¹ / ₃ 1903	10,294	2,122	12,416	10,794
³¹ / ₃ 1904	8,743	1,674	10,417	8,439

Herunder er ikke indbefattet, hvad der af Statskassens Beholdning er afsat til forskellige Fonds, saaledes f. Eks. Huslaanefondet (1895: Kr. 143,500, er sukcessiv forøget til Kr. 2,443,000 i 1900), Jordindkøbsfondet (1895: 20,500 Kr., 1900: 455,300 Kr.) m. v.

Kommunernes Gæld udgjorde i 1895..... ca. Kr. 65,700,000
 — — — i 1900..... ca. — 113,500,000
 altsaa en Forøgelse paa 5 Aar af..... Kr. 47,800,000
 eller en gennemsnitlig Forøgelse pr. Aar af ca. Kr. 9,560,000.

Hvormeget heraf der er paa udenlandske Hænder, er vanskeligt at udtale sig om. Ialfald de mindre Kommuners Gæld er hovedsagelig indenlandsk, men for de større Bykommuner gælder ikke dette, og navnlig er den i senere Tid af Kristiania stiftede Laanegæld vistnok hovedsagelig paa udenlandske Hænder.

Kristianias kommunale Gæld udgjorde i 1895 Kr. 20,157,000
 — — — i 1900 — 53,239,000
 altsaa en Forøgelse paa 5 Aar af.....ca. — 33,000,000

eller ca. Kr. 6,600,000 Kr. pr. Aar, vistnok næsten udelukkende udenlandske Penge.

I 1889 udgjorde Kristianias Gæld	Kr. 11,570,000
der fratrukket Beløbet for 1895	— 20,157,000
kun bringer en Forøgelse af.....ca.	— 8,600,000

eller kun Kr. 1,260,000 pr. Aar.

Som man ser er det ikke smaa Beløb, som i den paagældende Opgangsperiode ogsaa ad denne Vej er inddragne i Landet.

Norges Hypotekbanks Obligationsgæld ud-	
gjorde i 1895	Kr. 111,446,000
i 1900	— 127,964,000
altsaa en Forøgelse i de samme 5 Aar af ca.....	Kr. 16,500,000

eller ca. Kr. 3,300,000 pr. Aar. Da ogsaa en væsentlig Del af disse Obligationer er paa udenlandske Hænder, er det betragtelige Beløb, som ogsaa paa den Maade er inddragne i Landet fra Udlandet. Hertil kommer da forskellige Beløb, der af Privatbanker og andre i den paagældende Periode skal være inddragne fra Udlandet, saaledes bl. a. af Kristiania Realkreditbank. Efter en Opgave*), hvis Rigtighed jeg dog ikke har haft Anledning til at kontrollere, skulde paa den Maade være inddraget ca. 40 Mill. Kr.

Naar paa den anden Side Nedgangsperioden heller ikke synes at have været saa trykkende i Danmark som i Norge, saa har vel ikke lidet bidraget hertil den udmærket gode Høst i Danmark i Aarene 1902 og 1903, der har mere end opvejet de nedadgaaende Priser.

Det er af Interesse at sammenligne Landbrugets og Fiskeriernes kvantitative Afkastning med den op-

*) Stortingets Forhandlinger 1900—1901 Side 1374.

og nedadgaaende Bevægelse i de økonomiske Forhold, som vi forøvrigt finder i denne Periode. Baade for Høstens og Fiskeriernes Vedkommende er Forholdet nemlig det, at det er saa langt fra, at det kvantitative Udbytte er større i Opgangsaarene end i Nedgangs-aarene, at heller det modsatte er Tilfældet. Hverken i 1897, 1898, 1899 eller 1900 havde man en god Høst, ja baade i 1897, 1899 og 1900 havde man endog en ligefrem daarlig Høst. I 1901 havde man en middels Høst, men i 1902 igen en daarlig Høst. Den stærke økonomiske Opgang i Aarene 1896, 1897, 1898 og 1899 kan derfor ikke hidrøre fra Landbrugets større kvantitative Afkastning. Ikke desto mindre nød paa den anden Side ogsaa Landbruget godt af den almindelige økonomiske Opgang gennem stigende Priser paa sine Produkter, hvorfor Stemningen blandt Landmændene i disse Aar trods det beskedne Mængdeudbytte var ret fortrøstningsfuld.

For Fiskeriernes Vedkommende er Forholdet omtrent et tilsvarende, saaledes som det vil fremgaa af omstaaende Sammenstilling af de forskellige Kystfiskeriers Mængdeudbytte. (Se Tabel 27).

Som det heraf vil ses, viser det vigtigste Fiskeri, Torskefiskeriet, en temmelig udpræget Bevægelse i Mængdeudbyttet, der imidlertid er aldeles den omvendte af Periodens almindelige op- og nedadgaaende Bevægelse. Mængdeudbyttet aftager nemlig temmelig jævnt Aar for Aar fra et Maksimum i 1893 til et Minimum i 1899, for derefter igen at gaa opover. En omtrent tilsvarende Bevægelse finder man for Makrel og Hummer. For Sildens Vedkommende er Mængdeudbyttet som sædvanlig meget variabelt; men nogen

Tabel 27.

	Kystfiskeriernes Mængdeudbytte				
	Torsk Mill. Stkr.	Sild Mill. Hl	Makrel Mill. Stkr.	Laks og Sjörret Mill. Stkr.	Hummer Mill. Stkr.
1893.....	70.9	1,85	2.78	0,64	0,57
1894.....	70.3	0,63	3,91	0,53	0,64
1895.....	68,4	1,43	1,52	0,66	0,63
1896.....	51.8	0,84	1,18	0,76	0,61
1897.....	61.7	2,04	1,52	0,99	0,59
1898.....	41,6	1,32	2,86	0,71	0,60
1899.....	37,6	1,09	2,29	0,72	0,61
1900.....	39.5	1,26	4,01	0,81	0,70
1901.....	40.2	1,09	6,18	0,79	0,67
1902.....	45.2	1,19	5,56	0,75	0,75
1903.....	44,7	1,73	4,19	0,67	0,76

Bevægelse i Mængdeudbyttet, svarende til Periodens almindelige op- og nedadgaaende Bevægelse vil i hvert Fald ikke kunne paavises hverken for Sildens eller Laksens Vedkommende.

Men ogsaa for Fiskeriernes Vedkommende gælder det som for Jordbrugets Vedkommende, at Nedgangen i Mængde ialfald i nogen Grad opvejes ved stigende Priser. Medens saaledes Mængdeudbyttet af Torsk i 1895 udgjorde 68,4 Mill. Stkr., udgjorde det 1900 kun 39,5 Mill. Stkr.; men ikke desto mindre var Torskefiskeriernes Værdiudbytte i 1900 13,6 Mill. Kr., medens det i 1895, da Mængdeudbyttet var 73 % større, blot udgjorde 12,3 Mill. Kr.

Dette mærkelige Forhold, at Høstens og Fiskeriernes Mængdeudbytte gennemgaaende er mindre i de gode Aar og bedre i de daarlige Aar, genfinder vi ogsaa i tidligere Opgangs- og Nedgangsperioder, saa

der forsaavidt intet overraskende er i, at det har gentaget sig ogsaa i denne sidste Periode.

IV.

Vi skal derefter betragte Statsfinansernes Udvikling i Løbet af de sidste 10 Aar.

At ogsaa Statsfinanserne er blevne paavirkede af de op- og nedadgaaende Konjunkturer, er noget, som man maatte vente sig. I opadgaaende Perioder stiger Statens Indtægter. Den stigende Import bringer en stærk Forøgelse af Toldindtægterne, uden at Toldsatserne behøver at forøges, de voksende Omsætninger øger Indtægterne af Stempelafgiften, det øgede Forbrug Indtægten af Forbrugsafgifter; Indtægter og Formuer øges og dermed ogsaa Indtægts- og Formueskattens og Arveafgiftens Udbringende. Ogsaa Jernbanernes, Postvæsenets og Telegrafvæsenets Driftsindtægter øges. En Følge af denne Indtægtsstigning er, at man faar større Indtægter end beregnet. Man faar Overskud, endog betydelige Overskud, og Statskassens kontante Beholdning øges. Og dermed stiger ogsaa Bevillingsfloetheden. Man faar jo nu saa rummelig Plads paa Budgettet til de mange Krav, som tidligere har maattet afvises eller afknappes. Hertil kommer, at intet er mere skikket til at give ukyndige et aldeles forkert Indtryk af Statsfinansernes Tilstand end hine tilfældige og ofte ret betydelige Overskud og de overflødige store Kontantbeholdninger, som paa den Maade opsamles. For den paa det statsfinansielle Omraade mindre kyndige, der fra den private Bedrift gerne medbringer en tilvant Forestilling om, at store Overskud er Tegn paa, at en Forretning gaar godt,

og som ikke er opmærksom paa, at Statshusholdningen i det store og hele ikke er en Erhvervshusholdning, men en Repartitions-husholdning, er disse Overskud et sikkert Tegn paa Finansernes florissante Tilstand og den overflødig store Kontantbeholdning et Vidnesbyrd om, at der nu er »mange Penge i Statskassen«. Selv fremstaaende Politikere, ja endog Ministre, kan i saa Henseende vise en aldeles rørende Naivitet.*) At Statsgælden samtidig stiger med det mangedobbelte af Kontantbeholdningen, og at Aar med Underskud afløser Aarene med Overskud, hefter man sig ikke ved. Følgelig faar man nu de flotte Bevillingers Periode.

I Nedgangsperioderne vender Forholdet sig aldeles om. Statsindtægterne bliver nu aftagende. Den aftagende Produktion, de aftagende Omsætninger, det aftagende Forbrug, de synkende Værdier, bevirker aftagende Toldindtægter, Nedgang i Stempelafgiftens, Indtægts- og Formueskattens samt Arveafgiftens Udbringende, og en Formindskelse af Jernbanernes, Postvæsenets og Telegrafvæsenets Driftsindtægter. I Stedet for de tidligere Overskud faar man nu Underskud, og Statskassens disponible kontante Beholdning formindskes, ja forsvinder endog helt. Man bliver nu ligesaa ugunstig stillet som man tidligere var gunstig stillet, ja endnu ugunstigere, thi den store Udgiftsforøgelse i de gode Tider lader sig nu vanskelig reducere efter de reducerede Indtægter. Man driver det i det højeste til en affekteret Sparsomhed ved visse mindre Udgiftsposter. Man kan derfor uden Overdrivelse paastaa, at intet er farligere

*) Kfr. min Brochure: »Bor Statskassen have en »disponibel« Kontantbeholdning?«. Bergen 1903. Side 4.

for Finanserne end netop de stærke Opgangsperioder. Bevillingsflothedens i de gode Tider nødvendiggør nye eller forhøjede Skattepaalæg i de daarlige Tider, hvorved der yderligere lægges Sten til Byrde. Den tidligere Optimisme afløses nu af en som oftest overdreven Pessimisme. Navnlig volder gerne Underskuddene og Kontantbeholdningens Formindskelse en svare Forskrækkelse, navnlig det sidste; thi at den disponible Kontantbeholdning forsvinder, opfattes af de mere naive derhen, at nu er Statskassen »tom«, thi nu er der jo »ikke flere Penge i Statskassen«.

Den opad- og nedadgaaende Bevægelse i Statsindtægterne kan man finde i de tidligere Opgangs- og Nedgangsperioder, man genfinder den ogsaa i denne sidste Opgangs- og Nedgangsperiode, saaledes som det vil fremgaa af omstaaende Sammenstilling: (Se Tabel 28).

Som man ser, genfinder man ogsaa her i det store og hele den almindelige Bevægelse i Perioden: Opgang fra et Minimum i 1893 og 1894 til et Maksimum i 1899 og 1900 og derefter igen Nedgang.

For Indførselstoldens Vedkommende maa man være opmærksom paa den i 1897 stedfundne Overgang til protektionistiske Toldsatser. Ikke desto mindre naas ogsaa her et Maksimum i 1899 og derefter Tilbagegang. Forsaavidt angaar Toldindtægterne af de enkelte større »Kasseartikler«, saa er at mærke, at Tolden paa Sukker og Kaffe ikke har været forhøjet i Perioden. For Manufakturvarers Vedkommende maa mærkes de forandrede Toldafgifter i 1897 og Mellemrigslovens Ophævelse; ikke desto mindre er ogsaa Bevægelsen her ret »programmæssig»: Minimum i 1893—94 og Maksimum i 1899 og derefter Tilbagegang.

Tabel 28.

	Indførselstold							Bræn- devins- afgift Mill. Kr.
	Samlet Beløb Mill. Kr.	Suk- ker Mill. Kr.	Manu- faktur- varer Mill. Kr.	To- bak Mill. Kr.	Korn- varer Mill. Kr.	Kaffe Mill. Kr.	Bræn- devin og Spiri- tus Mill. Kr.	
1892—93	19,2	3,61	2,29	4,05	2,19	2,34	1,05	3,66
1893—94	20,1	3,90	2,46	3,02	2,25	2,39	1,15	3,97
1894—95	20,6	4,29	2,58	3,07	2,37	2,50	1,21	3,95
1895—96	23,1	4,75	2,81	3,04	3,22	2,69	1,08 ¹⁾	3,12 ¹⁾
1896—97	26,8	5,34	3,38	3,29	3,42	2,92	1,39	3,64
1897—98	33,1	5,91	4,67 ¹⁾	3,50	3,96	3,21	1,73	3,88
1898—99	35,6	6,22	4,73	3,68	4,37	3,23	2,00	4,07
1899—00	33,1	6,37	3,89	3,49	4,23	3,02	2,10	(3,49 *)
1900—01	34,9	6,96	4,01	5,62 ¹⁾	3,66	3,50	2,12 ²⁾	5,34 ¹⁾
1901—02	31,7	6,82	4,02	3,03	3,27	3,57	2,08	5,42
1902—03	32,3	7,16	3,89	4,11	3,13	3,97	1,87	5,23
1903—04	—	—	—	—	—	—	—	5,21

	Malt- afgift Mill. Kr.	Stem- pel- afgift Mill. Kr.	Arve- afgift Mill. Kr.	Skat paa Ind- tægt og For- mue Mill. Kr.	Jernvejsdrift		Post- væse- nets Over- skud- 1000 Kr.	
					Drifts- indtægt pr. km. Drifts- længde 1000 Kr.	Overskud af Driften		
						pr. km. Drifts- læng- de 1000 Kr.		% af den i Banen ned- lagte Kapital
1892—93	2,66	0,55	0,45	2,86	5,82	1,35	1,61	31,5
1893—94	2,22	0,59	0,56	2,04	5,75	1,24	1,48	÷ 77,5
1894—95	2,74	0,64	0,56	2,78	5,69	1,26	1,53	÷ 52,9
1895—96	2,97 ¹⁾	0,76	0,52	4,01 ¹⁾	6,08	1,57	1,89	124
1896—97	3,49	0,82	0,56	4,07	6,15	1,77	2,18	199
1897—98	3,81	1,16	0,71	4,40	6,74	2,03	2,48	315
1898—99	4,10	1,48	0,66	5,04	7,30	2,35	2,87	244
1899—00	(3,30*)	(0,90*)	(0,41*)	4,84	7,41	1,78	2,18	202
1900—01	4,07	0,94	0,56	5,43	7,53	1,55	1,81	236
1901—02	4,01	0,89	0,66	5,22	7,14	1,15	1,36	80,3
1902—03	3,04	1,53 ¹⁾	1,00 ¹⁾	5,34	6,98	1,31	1,49	323
1903—04	3,22	1,27	0,88	5,26	7,07	1,53	1,73	—

*) Omfatter kun $\frac{3}{4}$ Aar. $\frac{1}{7}$ 1899 til $\frac{31}{3}$ 1900.

¹⁾ Forhøjelse. ²⁾ Nedsættelse.

For Tobaks Vedkommende blev Tolden forhøjet i 1901, deraf en forceret Fortoldning i dette Aar. Men bortset herfra møder man ogsaa her Periodens almindelige opadgaaende og nedadgaaende Bevægelse. For Kornvarers Vedkommende er at mærke, at Tolden paa uformalet Rug blev ophævet i 1897 og Tolden paa Rugmel nedsat. Men forøvrigt er Bevægelsen ogsaa her den for Perioden typiske.

For Brændevinsafgiftens Vedkommende er at mærke, at Afgiften i 1895 forhøjedes saa meget, at Forbruget aftog ret betydeligt, hvorfor Indtægten af den Grund trods den højere Afgiftssats gik ned. Det samme gælder ogsaa Tolden af Brændevin og Spiritus og Virkningerne af Forhøjelsen er her til Dels de samme. I 1900 blev Afgiften og Tolden igen sat noget ned, hvad der havde til Følge, at Forbruget steg saa meget, at den lavere Afgift mere end opvejedes, saa at man fik en Stigning af Indtægterne. Trods disse Afgiftsforandringer genfinder man ogsaa her Periodens almindelige Opgang og Nedgang.

Ogsaa Maltaafgiften blev forhøjet i 1895, men har senere været uforandret. Bevægelsen er ogsaa her typisk.

Særlig typisk er den op- og nedadgaaende Bevægelse i Stempelafgiften og Arveafgiften; begge disse Afgifter har været uforandrede lige til Budgetaaret 1902—03.

Ogsaa i Skatten paa Indtægt og Formue genfinder man den almindelige op- og nedadgaaende Bevægelse. Her maa man dog være opmærksom paa, at den stærke Opgang fra Budgetaaret 18⁹¹/₉₅ til 18⁹⁵/₉₆ skyldes en betydelig Forhøjelse af Skatten, hvilken

Forhøjelse skete for herved delvis at skaffe Dækning af Udgifterne til de ekstraordinære Forsvarsforanstaltninger.

Særlig karakteristisk er Bevægelsen i Jernbanernes Driftsindtægter og Driftens Overskud. Som man ser stiger Bruttoindtægten lige til Budgetaaret 19⁰⁰/₀₁, men Overskuddet naar sit Maksimum allerede i 18⁹⁸/₉₉. Man genfinder her det samme Forhold som i de private Virksomheder, nemlig at Omsætningen stiger lige til 1900, da man regner med de største Bruttototal, men Driftsherregvinsten, Nettooverskuddet, naar allerede sit Maksimum i 1898 og 1899.

Et karakteristisk Billede af de periodiske op- og nedadgaaende Bevægelser i Statens Indtægter giver omstaaende Sammenstilling af de aarlige Overskud (+) og Underskud (÷) af ordinære Indtægter i Forhold til Udgifter i den sidste og de 3 foregaaende almindelige Opgangs- og Nedgangsperioder: (Se Tabel 29).

Man vil heraf se, hvorledes man med de almindelige opadgaaende og nedadgaaende Perioder har svinget fra store Overskud til store Underskud. Paa samme Maade har man da ogsaa svinget fra financier Optimisme til financier Pessimisme. Sammen med de store Overskud henimod Midten af 70aarene har man en Millionrullingens Periode, og med de store Underskud i den anden Halvdel af 70aarene følger en stigende »Jaabækianisme« og smaaligt Skillingskniberi. Naar de store Overskud i Ottiaarene ikke afføder nogen større Bevilningsflothed, saa skyldes dette vel nærmest den daværende Konflikt mellem Regering og Storting, og da Systemskiftet kom i 1884, var den økonomiske Nedgang allerede begyndt. Derimod er de store Overskud om-

Tabel 29.

	1870	1871	1872	1873	1874	1875	1876	1877	$\frac{1}{11} \frac{30}{16}$ 1878	187
Overskud Mill. Kr.	+0,87	÷ 0,01	+ 2,33	+ 3,10	+ 2,88	÷ 0,02	÷ 2,39	÷ 1,88	÷ 0,69	÷ 8
	1878	1879	1880	1881	1882	1883	1884	1885	1886	188
	-79	-80	-81	-82	-83	-84	-85	-86	-87	-8
Overskud Mill. Kr.	÷ 8,00	÷ 0,87	÷ 2,54	+ 0,08	+ 2,66	+ 0,07	+ 3,64	+ 0,66	÷ 0,29	÷ 0
		1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894	189
		-88	-89	-90	-91	-92	-93	-94	-95	-9
Overskud Mill. Kr.		÷ 0,57	+ 0,76	+ 4,42	+ 2,61	+ 0,00	+ 0,48	+ 0,52	÷ 0,71	÷ 2,3
		1895	1896	1897	1898	1899— 1900*)	1900	1901	1902	190
		-96	-97	-98	-99	1900*)	-01	-02	-03	-04
Overskud Mill. Kr.		÷ 2,35	+ 2,24	+ 6,49	+ 9,80	+ 4,57	+ 0,41	+ 0,72	÷ 2,00	÷ 0,5

kring 1890 parret med et saa karakteristisk Udslag af Bevillingsflothed som Bevillingen af 280,000 Kr. til Nansens Nordpolsekspedition. Det var da ikke mere end man kunde vente, at ogsaa de store Overskud paa 6 og 9 Mill. Kr. i 1897—98 og 1898—99 maatte skabe en stærk financier Optimisme.

Udgiftsbudgettet viser da ogsaa en ret betegnende Stigning. Fradrages de ekstraordinære Udgifter til Jernbane- og Telefonanlæg, Forsvarsforanstaltninger, Erhvervelse af Statsaktiver etc., udgør de ordinære Udgifter for følgende Aar: (Se Tabel 30).

Som det vil ses, viser de ordinære Udgifter, selv naar Postvæsen, Telegrafvæsen og Jernbanedrift fra-

*) Omfatter kun $\frac{3}{4}$ Aar ($\frac{1}{7}$ 1899— $\frac{31}{12}$ 1900).

Tabel 30.

	Ordinære Udgifter Mill. Kr.	do. ÷ Postvæsen, Telegrafvæsen og Jernbanedrift Mill. Kr.	Folkeskolevæsenet Mill. Kr.	Abnormskolen Mill. Kr.	Medicinalvæsenet Mill. Kr.	Vejvæsenet Mill. Kr.
1892—93....	51.65	40.09	2.31	0.26	2.22	1.81
1893—94....	52.46	40.43	2.56	0.29	2.27	1.86
1894—95....	55.27	42.78	2.69	0.32	2.45	1.96
1895—96....	59.34	45.53	3.23	0.35	2.53	2.09
1896—97....	62.57	48.19	3.34	0.71	2.63	2.12
1897—98....	67.27	50.78	3.48	0.48	2.77	2.01
1898—99....	72.67	54.48	3.78	0.61	2.89	2.37
1899—1900*)	(59.67)	(45.08)	(2.48)	(0.78)	(2.23)	(1.68)
1900—01....	83.24	58.39	3.95	0.66	3.16	2.34
1901—02....	85.06	64.28	4.51	0.86	3.22	2.40
1902—03....	85.58	64.74	4.61	0.86	3.22	2.41
1903—04....	88.25	67.13	4.74	0.74	3.12	2.31
	Landbruget og det civile Veterinær- væsen, Mill. Kr.	Fabriktilsyn og Arbejderforsikring Mill. Kr.	Fiskerierne Mill. Kr.	Skolehjem for forsømte Børn Mill. Kr.	Forsvarsvæsen Mill. Kr.	Statsgældens For- rentning og Amor- tisation Mill. Kr.
1892—93....	0.45	—	0.20	—	11.17	4.35
1893—94....	0.49	0.016	0.23	—	10.75	4.89
1894—95....	0.52	0.03	0.23	—	11.64	4.94
1895—96....	0.65	0.12	0.25	0.012	12.37	5.50
1896—97....	0.79	0.14	0.25	0.014	12.90	6.88
1897—98....	0.94	0.15	0.29	0.02	14.25	7.19
1898—99....	1.27	0.42	0.31	0.24	14.59	7.53
1899—1900*)	(1.08)	(0.39)	(0.31)	(0.29)	(13.47)	(5.34)
1900—01....	1.54	0.47	0.51	0.29	17.34	8.63
1901—02....	1.48	0.25	0.47	0.22	18.50	9.97
1902—03....	1.45	0.25	0.52	0.28	17.95	10.11
1903—04....	1.47	0.26	0.65	0.28	17.17	11.44

drages, en ret betydelig Progres. Særlig er det de foranførte Udgifter til Folkeskolevæsenet, Abnormskoler, Medicinalvæsenet, Landbruget, Fabriktilsyn og

*) Omfatter kun $\frac{3}{4}$ Aar ($\frac{1}{7}$ 1899— $\frac{31}{3}$ 1900).

Arbejderforsikring, Fiskerierne, forsømte Børn, Forsvarsvæsenet og last but not least Statsgældens Forrentning og Amortisation, som viser den stærkeste Stigning.

Men foruden Stigningen af de ordinære Udgifter kommer saa ogsaa de store ekstraordinære Bevilinger, der navnlig tager sin Begyndelse i Aarene 1894 og 95. Det er da det store Jernbanekompromis indgaas, hvorved der besluttes at gaa i Gang med Jernbaneanlæg for ca. 80 Mill. Kr., og det er da ogsaa fra da man gaar i Gang med en systematisk Genrejsning af det forsømte Forsvar. Det er derfor navnlig paa dette ekstraordinære Budget, at den saakaldte »Millionrulling« finder Sted, og da navnlig til Jernbanebygning, Telegraf- og Telefonanlæg og Forsvaret. Hertil er der ialt i Perioden medgaaet følgende Beløb:

Tabel 31.

	Jernbaneanlæg og Undersøgelser Mill. Kr.	Telefon- og Telegrafanlæg Mill. Kr.	Forsvaret Mill. Kr.	Tilsammen Mill. Kr.	Statsgælden Mill. Kr.	Statens Aktiver Mill. Kr.
1892—93....	3.302	—	2.769	6.071	124,8	84,6
1893—94....	4.664	—	0.100	4.764	144,8	87,1
1894—95....	4.927	—	0.622	5.549	146,9	86,6
1895—96....	4.542	—	5.550	10.092	157,3	86,6
1896—97....	3.511	0.488	10.013	14.012	181,3	91,8
1897—98....	4.071	1.003	5.550	10.624	180,2	108,9
1898—99....	5.439	1.287	7.776	14.502	198,5	119,5
1899—1900..	5.942	1.276	7.516	14.734	231,1	130,6
1900—01....	11.989	4.978	5.209	22.176	228,7	117,2
1901—02....	11.231	1.265	3.195	15.671	262,6	125,7
1902—03....	8.929	0.889	5.779	15.597	262,0	121,5
1903—04....	7.067	0.398	2.866	10.331	265,0	121,5

Som det vil ses, er det betydelige Beløb, som er medgaaet til disse ekstraordinære Udgifter, og disse er

for den væsentligste Del tagne af Statslaanemidler. Statsgælden er derfor ogsaa som det vil ses steget ret rapid, nemlig fra 125 Mill. Kr. i 1893 til 262 Mill. Kr. i 1903. Hertil kommer, at man for at faa de planlagte Jernbaneanlæg færdig, vel endnu vil maatte laane ca. 40 Mill. Kr., saaledes at Statsgælden om en 4 Aar vil være naaet op i omkring 300 Mill. Kr.

Til Sammenligning kan meddeles, at Statsgælden i 1871 kun udgjorde ca. 30 Mill. Kr. Som Følge af den forcerede Jernbanebygning i 70aarene steg saa Statsgælden opover, saaledes at den i 1880 udgjorde 105 Mill. Kr., altsaa en Forøgelse paa 9 Aar af ca. 75 Mill. Kr. Derefter blev Statsgælden i 80aarene ikke forøget i nogen nævneværdig Grad. I 1889 udgjorde den 115 Mill. Kr., men er siden forøget med ca. 147 Mill. Kr., en Forøgelse, der om nogle Aar vistnok vil stige til omkring 190 Mill. Kr.

Paa samme Tid maa det dog ikke lades ude af Betragtning, at ogsaa Statskassens saakaldte »Aktiver«, som det vil ses, i samme Tidsrum er betydelig forøgede. Med Udtrykket Statens »Aktiver« menes i det norske Statsregnskab alene Statens Beholdning af Værdipapirer, saasom Aktier i Norges Bank og Jernbaner etc., samt udestaaende Fordringer og Kontantbeholdningen, derimod ikke f. Eks. Statens Skove, Bygninger og andre faste Ejendomme, Statens industrielle Bedrifter (Kongsberg Sølvværk, Kongsberg Vaabenfabrik, Rødfos Fabrik, Skars Krudtværk, Karl Johans Værk) o. s. v. eller Inventar, Skibe o. s. v. Endvidere er at bemærke, at de ovenanførte Beløb for Aktiverne kun omfatter Kursværdierne og ikke de paalydende Værdier. Man vilde i saa Tilfælde have faaet ganske anderledes betydelige

Beløb. Eksempelvis skal nævnes, at Jernbane- og Kanalaktiers paalydende Beløb i 1900 var tilsammen 124 Mill. Kr., men er i ovenstaaende Sammenstilling kun medtaget for en Værdi af 35,5 Mill. Kr. At man her i det hele taget ikke har med blotte »Statusværdier« at gøre, men med virkelige realisable Porteføljeværdier, vil fremgaa af, at den norske Stat i 1900 saaledes var i Besiddelse af:

Aktier i Norges Bank, paalydende 4,18 Mill. Kr., Kursværdi	Kr. 8.785.000
Aktier i Hovedbanen, paalydende 5,9 Mill. Kr., Kursværdi	— 11.200.000
Hypotekbankens Grundfond	— 17.000.000
Kongsbergs Sølvværks Driftsfond ..	— 4.000.000
Indestaaende i Norges Bank og andre inden- og udenlandske Banker	— 29.000.000
(heraf dog Statslaansmidler 14,6 Mill. Kr.).	
Statsgodsfondet, Jorddyrkningsfondet, Havfiskefondet, Huslaanefondet og Jordindkøbsfondet tilsammen ca.	— 5.540.000

I ovennævnte Opgør er ikke medtaget selv et saaligt realiserbart Aktivum som de norske Statsskove, hvis Salgsværdi af forstkyndige endog har været anslaaet til ca. 50 Mill. Kr., heller ikke Tomter og andre faste Statsejendomme, der ikke tjener til Fyldestgørelse af noget egentlig Statsformaal og derfor naarsomhelst kan realiseres.

Norge staar saaledes ingenlunde paa Randen af en Statsbankerot, som man kanske kunde fristes til at tro efter de overdrevne Lamentationer, navnlig i de sidste Aar, i enkelte Presseorganer. Finansernes Tilstand var nemlig et af Hovednumrene under den sidste Valgagitation, og da bliver der selvfølgelig megen Overdrivelse. Hertil kommer, at man i Norge ynder de stærke

Ord, og naar man derfor hører Folk selv i fremskudte Stillinger tale om, at den norske Statskasse er »tom«^{*)}, ja endog »bundskrabet«, eller om den i Norge herskende »Korruption«, saa maa dette paa ingen Maade tages bogstavelig.

Ikke desto mindre maa man jo være enig i, at det passerede Decennium har været en »Millionrullingens« Periode. Det vilde imidlertid være en grov Misforstaaelse at tro, at denne Millionrulling alene eller i al Fald hovedsagelig har været et Udslag af Opgangtidens Flothedstilbøjeligheder, et Udslag af Jobbetidens Letsindighed ogsaa paa det statsfinancielle Omraade. Det maa nemlig ikke glemmes, at det afgørende Skridt, der førte til disse store ekstraordinære Udgifter, blev taget allerede i Aarene 1894 og 1895, altsaa før Opgangen. I 1894 vedtoges nemlig det forømtalte store Jernbanekompromis, hvorefter de senere aarlige Millionudgifter til Jernbanebygning har været en nødvendig Konsekvens, og om end Jernbanebygningen senere har været forceret mere end oprindelig bestemt, idet man i Stedet for en aarlig Byggesum af 3—4 Mill. Kr., som oprindelig paatænkt, endog i enkelte Aar er naaet op i 11 Mill. Kr., saa har dog dette finansielt set mindre at betyde, aldenstund det nu engang var forudsat, at Bygningen for en væsentlig Del skulde ske ved Laanemidler. Det samme gælder de store ekstraordinære Bevillinger til Forsvarets Genrejsning, der begyndte i Begyndelsen af 90-aarene, og som en nødvendig Konsekvens trak fremtidige baade ekstraordinære og ordinære Udgiftsbevillinger efter sig. Derimod tør det jo nok være, at man her under Indtrykket af de florissante Tider har

*) Kfr. min ovenfor citerede Brochure, Side 20—21.

været noget mere rundhaandet og gaaet noget videre end oprindelig tænkt.

Heller ikke gaar det an at give et bestemt politisk Parti Skylden for den megen Millionrulling. Baade Højre og Venstre har i det paagældende Tidsrum afvekslende været ved Magten, og en Statistik over Voteringerne vil vistnok vise, at man har været omtrent lige god til at rulle med Millionerne, og selv om der har været nogle Differenser, saa har dette i al Fald financielt haft saare lidet at betyde. Endnu mindre er det berettiget at lægge Skylden for den megen Millionrulling paa en enkelt tidligere Finansminister. Denne Minister, paa hvem man har yndet at lægge Folkets finansielle Synder, blev nemlig først Medlem af Regeringen i 1898, og da var baade de ekstraordinære Jernbanebevillinger, Forsvarsbevillinger og Telefonbevillinger allerede paa begyndte flere Aar i Forvejen. Den paagældende Minister kan saaledes ikke vel have »ødelagt« de norske Finanser, som man med et ret misvisende Udtryk har betegnet det, aldenstund de nævnte Finanser, for at bruge det samme misvisende Udtryk, var »ødelagte« allerede før han kom til Magten.

Men selv om det lod sig gøre at vælte Skylden over paa et bestemt politisk Parti, saa er i Grunden saa lidet forklaret dermed. Det er ikke nok at sige, at Jeppe drikker, man maa ogsaa sige hvorfor Jeppe drikker. Et Parti, der nogle Aar i Forvejen netop havde som sin Specialitet den smukke Programpost »Sparsomhed i Statshusholdningen«, og bebrejdede det andet Parti dets Flothedstilbøjeligheder, og inden hvilket Forsvarsnihilismen i særlig Grad gjorde sig bred, finder

ikke paa saadan aldeles umotiveret med engang at rulle med Millionerne, allermindst til militære Øjemed.

Jeg skal derfor søge nærmere at paapege de Omstændigheder, der har bevirket den stærke Stigning baade af de ordinære og de ekstraordinære Udgifter.

For det første maa det erindres, at efter at de mange i 70aarene bevilgede Jernbaneanlæg i Løbet af 80aarene var blevne tilendebragte og Jernbanebygningen derefter aldeles var ophørt, var man paa alle Hold enige om, at Jernbanebygningen maatte fortsættes. I et tyndtbefolket, uvejsomt og udstrakt Land som Norge, siger det sig selv, at Jernbanerne er af den største Betydning for Landets Udvikling. Men i et Bjergland som Norge er Jernbaneanlægene i særlig Grad kostbare og i saare ringe Grad direkte lønnende, ja enkelte Baner afgiver ikke alene intet til Forrentning og Amortisation af Anlægskapitalen, men gaar endog med et ligefremt Driftsunderskud. Jernbanebygningen er derfor en tung Byrde for Finanserne, vistnok tungere end i noget andet europæisk Land. Men netop af denne Grund viser det sig ugørligt at faa en sukcessiv Jernbanebygning, hvor man først gør færdigt et Anlæg og saa begynder med et andet. Man faar en spredt og rykkevis Jernbanebygning paa Grundlag af Kompromisser. For at det ene Distrikt skal faa Jernbaner, maa ogsaa de andre Distrikter faa, og de maa faa dem samtidig, paa anden Maade faar man ikke Jernbanebevillinger drevne igennem. Det er visselig saare irrationelt, men det er ogsaa saare naturligt. Alle er enige om, at disse Jernbanekompromisser er uheldige, og dog bliver man vistnok ikke kvit dem.

Men disse Kompromisser afføder saa igen nye Kompromisser. Til en Begyndelse er man gerne enig

om, at der blot skal anvendes et mere beskedent aarligt Beløb til Jernbanebygning; men man finder jo snart i de forskellige Distrikter ud, at det i Grunden er irrationelt at lade det gaa saa sent med Bygningen af de mange forskellige Banestumper; det vilde jo være bedre at faa Banerne hurtigere færdige, saa de snarere kan gøre Nytte og bringe Indtægter. Men for at Bygningen skal kunne fremskyndes i det ene Distrikt, saa maa den ogsaa fremskyndes i det andet, følgelig faar man et nyt Kompromis, der fører til en Forcering af Arbejdet ved samtlige paagaaende Jernbaneanlæg og dermed en betydelig Forøgelse af den aarlige Byggesum.

For dernæst at nævne de betydelige Udgifter til Forsvaret, saa har ogsaa disse en bestemt ydre Foranledning, der har bragt det hidtil saa fredsvenlige norske Storting til med engang at faa stærke militære Interesser. Det er her nok at henvise til den siden 1814 kroniske Unionskonflikt, der som bekendt i Begyndelsen af 90'erne gik over til at blive akut, og da man saa begyndte at blive martialske i Sverige og raslede med Sablerne, opdagede man, lidt sent forresten, i Norge, at man takket være den saa længe dominerende Forsvarsnihilisme intet effektivt Værn havde mod mulige svenske Invasionslyster. At det var paakrævet, ja ligefrem nødvendigt af den Grund hurtigst muligt at sætte Forsvaret i effektiv Stand, kan der vel næppe herske begrundet Tvivl om. Det er i saa Henseende formentlig tilstrækkeligt at henvise til den svenske Presse, navnlig for Aaret 1895, og det Udslag, som tildels saare lidet broderlige Stemninger dér har givet sig. Det er den haarde Nødvendighed som har tvunget Norge til at ruste, hverken Letsindighed eller Militær-

galskab. Men det har været en kostbar Affære, og det kom saa meget mere ubelejligt, som man samtidig gik i Gang med Jernbanebygning. At der ikke er udvist Letsindighed, vil fremgaa bedst deraf, at man i 1895 besluttede at forhøje Indkomstskatten til Staten til et Merindbringende af 1,300,000 Kr. pr. Aar, (senere ansat til 1,5 Mill. Kr.) at anvende til delvis Dækning af de ekstraordinære Udgifter til Forsvaret, samt at de optagne Forsvarslaan alle har en meget kort Amortisationstid, 20 à 25 Aar. Man har saaledes ikke væltet de tunge Byrder ved Forsvarets Genrejsning over paa Efterslægten, men disse vil helt falde paa den nulevende Generation.

Men endnu en Omstændighed har i en ganske betragtelig Grad virket til at drive Statsudgifterne op, nemlig den omsiggribende Katedersocialisme eller om man vil Statssocialisme. Den mærkelige Forandring i Opfatningen, som her successiv er foregaaet, tør være bekendt nok, og vel faa tør sige sig fri for i al Fald til Dels at have gjort Svingningen med. Stat og Samfund er igen kommen i første Række, Individet i anden. Statsindgriben og Statsvirksomhed, som endnu for en 20 Aar tilbage nærmest blev anset som et nødvendigt Onde, der burde begrænses og indskrænkes mest mulig, ser man nu paa med mere sympatetiske Blikke. Ordet »social« er kommet paa Mode, man møder det overalt; selv Storthinget har faaet sig en «Socialkomité» (Komité for sociale Spørgsmaal). Flere og flere Anliggender overføres fra det private Omraade og Kommunernes Interessesfære til Statens Omsorg. Forældrene kan ikke længere overlades sine vanartede Børn. Ogsaa her maa Staten gribe ind, og der bygges

paladslignende Forbedrelshjem. Abnormskolevæsenet, der tidligere har været drevet af private, overtages nu af Staten. Man faar Arbejderforsikring og Fabriktilsyn, og alt dette koster Penge, mange Penge. Et Skridt i samme Retning er da ogsaa Statens Overtagelse af Telefonvæsenet, der nu unddrages det private Initiativ. Ogsaa dette kræver, som man vil have set, mange Penge, hvormed ingenlunde er sagt, at Foranstaltningen ikke har sin Berettigelse. Alt dette medfører en stedse stærkere Bureaukratisering af Samfundet. Der organiseres stadig nye »Etater«. For at ophjælpe Næringsvejene og meget andet, faar man en stedse øgende Stab af Direktører, Inspektører, Konsulenter etc., der, om de ikke gør andet, dog rejser meget omkring og laver tykke Indberetninger samt stedse flere Love og Reglementer. Til alt dette kræves et stedse stigende Antal Funktionærer, der alle skal have Gage, Skyds, Diæt og Kontorudgifter. Hertil kommer, at alle disse »Styrer« »Inspektorater« og »Direktorater«, som en nødvendig Konsekvens igen trækker stadig flere Udgifter efter sig. En saadan Direktør, enten det nu er Landbrug, Fiskerier, Søfart, Veterinærvæsen eller Telegrafer han dirigerer, vil, og det netop naar han er en dygtig Mand med Initiativ, i Stillings Medfør finde paa alskens nye Statsforanstaltninger til »Ophjælp« af Dit og Dat, Foranstaltninger, der visselig i og for sig alle er saare anbefalelsesværdige, men som desværre ogsaa medføre Udgifter. Men hertil kommer, at al denne »sociale« Virksomhed falder særlig kostbar i et tyndtbefolket, uvejsomt Land som Norge, ja i mange Tilfælde vistnok for kostbar. Netop i et Land som Norge viser al Statsvirksomheds uheldige Sider sig særlig stærkt. En Statsadmini-

stration falder ganske anderledes billig og let i et lille tætbeholdet Land som Danmark.

Tager man alle disse Omstændigheder i Betragtning, Jernbanebygningens Fortsættelse gennem Jernbanekompromisser, Unionsforholdene, der nødvendiggør de ekstraordinære Forsvarsforanstaltninger, den statssocialistiske Strømning og saa tilslut de florissante Tider, hvis Indflydelse paa Vurderingerne faa eller ingen kan unddrage sig, saa kan man i Grunden ikke undre sig saa meget over den megen Millionrulling og det ordinære Udgiftsbudgets Stigning. De har sine objektive Aarsager og har ialfald tildels, det maa vistnok medgives, været baade nødvendig og paakrævet, og det er derfor overfladisk at ville søge Aarsagen hertil alene eller hovedsagelig i enkelte politiske Lederes prætenderede Mangel paa Fornuft.

Det maa vistnok indrømmes, at disse stigende Udgifter har lagt en tung Byrde paa Finanserne. Men denne Byrde er dog ikke tungere end at den kan bæres, og den vil blive baaret. Det er en voldsom Overdrivelse i Valgøjemed, naar man har talt om de norske Finanser som »ødelagte«, om en »tom Statskasse«, om den norske Finansledelse som »slet«, »uforsvarlig« og »letsindig«, om finansielt »Vanstyre« o. s. v. Den finansielle Stilling kan visselig fremdeles karakteriseres som god, om den end var bedre i Begyndelsen af 90aarene. Nu vil man kanske herimod indvende, at det dog er et Faktum, at der fra Norge høres idelige og stærke Klager over det haarde Skattetryk, og at man i København endog har faaet en hel Koloni af norske Skatteflygttere. Det er sandt, og disse Klager er ogsaa berettigede; men vel at mærke kun for Kommuneskatternes Ved-

kommende. For Statsskatternes Vedkommende i og for sig kan der neppe tales om noget særligt Skattetryk.*) Det eneste, der klages over og med Rette kan klages over, er den progressive Indtægts- og Formueskat til Staten. Men Ulykken er her ikke saa meget, at denne Skat i og for sig er særdeles trykkende eller uforholdsmæssig høj, som den, at den er lagt paa et Skattefundament, der allerede før var mer end tilstrækkelig udnyttet ved den kommunale Beskatning. Hertil kommer, at denne Skat paa Grund af sin Fordelingsmaade virker som en Ekstraskat paa Byerne, navnlig de største, som Kristiania og Bergen. Det er i saa Henseende karakteristisk, at af den samlede Indtægtsskat, 5,6 Mill. Kr., falder 4 Mill. paa Byerne og kun 1,6 Mill. paa Landdistrikterne. Paa Kristiania falder 1,8 Mill. og paa Bergen noget over $\frac{1}{2}$ Mill. Derimod betaler f. Eks. Romsdals Amts Landdistrikt, hvis Folkemængde er dobbelt saa stor som Bergens, kun noget over 20,000 Kr. i direkte Statsskat, medens en lille By som Kragerø (ca. 5000 Indbyggere) betaler 33,500 Kr. eller næsten lige saa meget som Stavanger Amts Landdistrikt, der har en 16 Gange saa stor Befolkning (ca. 80,000). Jeg tvivler ikke paa, at om man havde beholdt de ældre tilvante Toldafgifter

*) Jeg bortser her selvfølgelig fra de Industridrivendes Klager over Udgiften til Rigsforsikringsanstalten, idet jeg ikke opfatter disse Udgifter som Skatter, men som en Tvang til Ulykkesassurance af Arbejdere i et offentligt Assuranceinstitut. Der var jo intet til Hinder for, at man kunde have indrettet sig paa samme Maade som i Danmark og ved Lov paalagt de Industridrivende at ulykkesforsikre sine Arbejdere i et anerkendt privat Forsikringselskab. Man vilde ialfald da have undgaaet, at disse Udgifter gav Anledning til Klager over de høje Skatter.

paa Kasseartiklerne: Sukker, Kaffe, Lysoljer, Salt og Sirup, der ingenlunde kunde siges at være følt særlig trykkende, og saaledes ikke i Begyndelsen af 90'arene var gaaet til den doktrinære »Skatteomlægning« til den mindre indbringende og i Følge sin Opkrævningsmaade mere generende Indkomstskat, vilde Klagerne over det høje Skattetryk i alt Fald for Statskatternes Vedkommende ikke have været fremkomne, og man vilde have været forskaanet for megen Utilfredshed.

Man maa desuden ogsaa erindre, at Forholdene for Tiden er særlig ugunstige, da vi jo endnu befinder os i en nedadgaaende Periode. Naar Tiderne igen bliver bedre, vil Byrderne bæres lettere, de forskellige Skatter vil igen blive mere produktive, de forskellige Jernbaneanlæg vil desuden om en 4 Aar være færdige og begynde at afkaste Indtægter, og Statsgælden vil da ikke længere forøges, men formindskes gennem den tildels stærke Amortisation.

V.

Vender vi os derpaa fra Statens til Kommunernes Finanser, maa det indrømmes, at Tilstanden her ikke er lystelig, og navnlig har de sidste 10 Aar her vist en Udvikling, som ikke kan være af det gode.

Navnlig viser Bykommunernes Udgifter og Gæld en betydelig Stigning: (Se Tabel 32).

Som det vil ses, er Byernes Udgifter i de 8 Aar fra 1893 til 1901 omtrent fordoblede. Særlig karakteristisk er den stærke Progres i Opgangsaarene 1897, 1898 og 1899, der i særlig Grad viser sig ved Udgifterne til de offentlige Arbejder, der i de foregaaende

Tabel 32.

	Bykommunernes Udgifter						Havnekassernes Udgifter Mill. Kr.
	Samlet Udgift Mill. Kr.	Tilvækst pr. Aar Mill. Kr.	Offentlige Arbejder Mill. Kr.	Tilvækst pr. Aar Mill. Kr.	Skolevæsen Mill. Kr.	Fattigvæsen Mill. Kr.	
1893....	17,8	1,1	3,2	0,6	4,3	3,7	1,1
1894....	18,0	0,2	3,3	0,1	4,5	3,7	1,2
1895....	19,2	1,2	3,2	÷0,1	4,2	3,9	1,3
1896....	20,4	1,2	3,4	0,2	4,4	4,1	1,3
1897....	23,1	2,7	4,1	0,7	4,8	4,3	1,1
1898....	28,4	5,3	5,2	1,1	5,6	4,3	1,4
1899....	33,3	4,9	7,0	1,8	5,6	4,6	1,5
1900....	35,1	1,9	6,5	÷0,5	6,3	5,0	2,5
1901....	35,4	0,2	5,9	÷0,6	6,7	5,4	2,2
	Laanegæld				Udgifter til Forretning af Laanegælden.		
	Bykommunerne		Havnekasserne		Bykasserne	Havnekasserne	
	Samlet Beløb Mill. Kr.	Tilvækst pr. Aar Mill. Kr.	Samlet Beløb Mill. Kr.	Tilvækst pr. Aar Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	
1893....	38,0	1,9	1,3	0,1	1,6	0,057	
1894....	45,5	7,5	1,7	0,4	1,8	0,073	
1895....	49,0	3,5	2,1	0,4	1,9	0,076	
1896....	47,6	÷1,4	2,3	0,2	2,0	0,089	
1897....	66,9	19,2	2,3	0,0	1,9	0,092	
1898....	63,3	÷3,6	2,5	0,2	2,4	0,086	
1899....	70,8	7,6	3,2	0,7	2,6	0,095	
1900....	88,1	17,3	4,1	0,9	3,2	0,145	
1901....	95,1	7,0	4,5	0,5	3,6	0,174	

Aar 1893—96 næsten havde holdt sig konstante. Til Sammenligning kan meddeles, at Bykassernes Udgifter i 1885 udgjorde 13,1 Mill. Kr. og i 1875 kun 8 Mill. Kr., Havnekassernes Udgifter i 1885: 915,000 Kr. og i 1875: 608,000 Kr.

Samtidig hermed forøges ogsaa, som det vil ses, Bykommunernes og Havnekassernes Gæld i en endnu

stærkere Progression. Saaledes forøges Bykommunernes Laanegæld fra 38 Mill. Kr. i 1893 til 95 Mill. Kr. i 1900, altsaa adskillig mere end det dobbelte. Til Sammenligning kan meddeles, at Bykommunernes Laanegæld i 1885 udgjorde 29,5 Mill. Kr. og i 1875 kun 15,7 Mill. Kr. Havnekassernes Gæld forøges som det vil ses fra 1,3 Mill. Kr. i 1893 til 4,5 Mill. Kr. i 1901, altsaa mere end det tredobbelte. I 1885 udgjorde Havnekassernes Laanegæld 0,5 Mill. Kr. og i 1875 95,700 Kr.

En lignende Progres viser ogsaa Herredskassernes Udgifter og Laanegæld, omend Progressen her ikke er saa stærk.

Tabel 33.

	Landkommunerne			
	Samlede Udgifter Mill. Kr.	Tilvækst pr. Aar Mill. Kr.	Laanegæld Mill. Kr.	Tilvækst pr. Aar Mill. Kr.
1893.....	11,2	0,4	10,8	1,2
1894.....	11,3	0,1	11,4	0,6
1895.....	12,1	0,8	12,4	1,0
1896.....	12,1	0,0	12,9	0,5
1897.....	12,8	0,7	14,1	1,2
1898.....	13,3	0,5	15,0	0,9
1899.....	14,4	1,1	15,8	0,8
1900.....	16,2	1,8	18,1	2,3
1901.....	18,2	2,0	20,8	2,7

Som det vil ses, stiger Udgifterne fra 11,2 Mill. i 1893 til 18,2 Mill. i 1901. Til Sammenligning kan meddeles, at Udgifterne i 1885 udgjorde 7,8 Mill. Kr. og i 1875 7 Mill. Kr. Laanegælden stiger fra 10,8 Mill. i 1893 til 20,8 Mill. i 1901, altsaa i en endnu stærkere Progression. Laanegælden udgjorde i 1885 7,2 Mill. Kr. og i 1875 kun 4,9 Mill. Kr.

Ogsaa paa dette Omraade vil man lægge Mærke til, at Opgangen kommer noget senere paa Landsbygden end i Byen, medens nemlig den stærkeste Stigning i Byerne for Udgifternes Vedkommende finder Sted allerede i 1898 og for Laanegældens Vedkommende allerede i 1897, møder vi i Landdistrikterne den største Forøgelse af Udgifterne og Laanegælden først i 1901.

Her maa det vistnok ikke glemmes, at navnlig Byernes Folkemængde er bleven betydelig forøget i det her paagældende Tidsrum. Fra Folketællingen i 1891 til Folketællingen i 1900 viser nemlig Byerne en Tilvækst af ikke mindre end 37 $\frac{0}{100}$, medens Landdistrikterne blot viser en Befolkningsforøgelse af 4 $\frac{0}{100}$ i samme Tidsrum. Navnlig har Kristiania været i en stærk Udvikling, idet Byens Folkemængde steg fra 148,000 i 1891 til 229,000 i 1900, eller med ca. 55 $\frac{0}{100}$. Ikke desto mindre maa Udgiftsstigningen og navnlig Laanegældens Stigning karakteriseres som aldeles uforholdsmæssig. Thi medens Byernes Folkemængde er steget med 37 $\frac{0}{100}$ fra 1891 til 1900, deres ved Skatte- ligningen antagne Formue fra 1893 til 1900 med 39 $\frac{0}{100}$ og de antagne Indtægter med 47 $\frac{0}{100}$, er Byernes Udgifter fra 1893 til 1900 stegne med 100 $\frac{0}{100}$ og Laanegælden med ikke mindre end 132 $\frac{0}{100}$. Dette er uforholdsmæssigt. Og medens Landdistrikternes Befolkning kun er steget med 4 $\frac{0}{100}$, den antagne Formue med 17 $\frac{0}{100}$ og den antagne Indtægt med 20 $\frac{0}{100}$, er de kommunale Udgifter stegne med 45 $\frac{0}{100}$ og Laanegælden med 68 $\frac{0}{100}$. Dette er næsten lige saa uforholdsmæssigt.

Som Følge af denne uforholdsmæssige Udgiftsstigning faar man en lige saa uforholdsmæssig Stigning af Skatterne, saaledes som det vil fremgaa af følgende

Sammenstilling af de udlignede Skatter (inklusive Ejendomsskat):

Tabel 34.

	Kommunale Skatter					
	Byerne			Landdistrikterne		
	Samlet Beløb Mill. Kr.	Til- vækst pr. Aar Mill. Kr.	Beløb pr. Ind- bygger Kr.	Samlet Beløb Mill. Kr.	Til- vækst pr. Aar Mill. Kr.	Beløb pr. Ind- bygger Kr.
1893.....	10.0	0.7	20.97	11.2	0.5	7.35
1894.....	10.7	0.7	22.39	11.4	0.2	7.51
1895.....	11.1	0.4	23.28	11.7	0.3	7.70
1896.....	11.8	0.8	24.70	11.9	0.2	7.86
1897.....	12.9	1.1	23.14	12.2	0.3	7.83
1898.....	14.0	1.1	24.04	12.6	0.4	8.06
1899.....	15.4	1.4	25.39	13.3	0.7	8.51
1900.....	17.1	1.7	27.23	14.3	1.0	8.93
1901.....	19.7	2.6	30.78	15.5	1.2	9.81
1902.....	20.8	1.1	32.55	16.2	0.7	10.25

Som det vil ses, er Skatterne i Byerne stegne fra 10 Mill. i 1893 til 20,8 Mill. i 1902 eller over 100 $\frac{0}{100}$. Til Sammenligning kan meddeles, at de kommunale Skatter i Byerne i 1885 udgjorde 7,8 Mill. og i 1875 kun 4,8 Mill. Skatterne i Landdistrikterne er stegne fra 11,2 Mill. i 1893 til 16,2 Mill. i 1902, altsaa en Stigning af 45 $\frac{0}{100}$. I 1885 udgjorde disse Skatter 9,5 Mill. og i 1875 7,4 Mill. Pr. Individ er Skatterne i Byerne fra 1893 til 1902 steget med 55 $\frac{0}{100}$ og i Landdistrikterne med 45 $\frac{0}{100}$. Som man vil se er altsaa Differencen mellem By og Land her ikke saa stor.

Denne Stigning falder stærkest paa Indtægtsskatten, derimod mindre paa Formueskatten og Skatten af faste Ejendomme, den sidste er endog i Landdistrikterne i

jævn Tilbagegang. Af det samlede Skattebeløb faldt i 1902 ca. 59 % i Landdistrikterne og ca. 65 % i Byerne paa den kommunale Indtægtsskat, i 1890 udgjorde denne Skat henholdsvis 46 % i Landdistrikterne og 65 % i Byerne. Medens altsaa Indtægtsskatten i Byerne 1902 indtager samme forholdsvise Stilling til de andre Skatter som i 1890, er den i Landdistrikterne endog steget fra 46 % til 59 %. Skatteprocenten for Indtægtsskatten er da ogsaa i jævn Stigning, og som man kunde vente, særlig for Landdistrikternes Vedkommende, saaledes som det vil fremgaa af nedenstaaende Sammenstilling:

Tabel 35.

	Udlignet Byskat pr. 100 Kr. skatbar Indtægt	Udlignet Herredsskat pr. 100 Kr. skatbar Indtægt
1885.....	7,51	3,47
1893.....	8,61	5,78
1894.....	9,24	6,18
1895.....	9,33	6,50
1896.....	9,63	6,57
1897.....	10,38	6,68
1898.....	10,41	6,70
1899.....	9,94	6,86
1900.....	10,34	7,10
1901.....	11,43	7,49

Som man ser, en ret stærk Tilvækst baade for Byerne og Landdistrikterne, navnlig for de sidstes Vedkommende. En gennemsnitlig Skatteprocent ved Indtægtsskatten for Byerne af ca. $11\frac{1}{2}$ % og for Landdistrikterne af $7\frac{1}{2}$ % er ret respektabelt, og disse Skatteprocenter er vistnok yderligere stegne i de sidste Aar efter 1901. Og naar der saa herovenpaa yderligere stables en Skatteprocent til Staten af fra 2 til 5 %,

skal man ikke undres over, at der høres stærke Klager over de høje Skatter, navnlig fra de mere velstillede Dele af Befolkningen. I 17 Herreder af 235 var den kommunale Skatteprocent for Indtægtsskatten efter Ligningen i 1900 over 15 0/0, i et Herred endog 20 0/0, i 32 Herreder mellem 12 og 15 0/0, i 44 Herreder mellem 10—12 0/0 og i 182 Herreder mellem 7—10 0/0. Af Byerne havde 4 en Skatteprocent af over 15 0/0, 20 en Skatteprocent af mellem 12—15 0/0, 10 Byer en Skatteprocent mellem 10—12 0/0, 11 Byer havde en Skatteprocent af 9—10 0/0 og blot 14 Byer en lavere Skatteprocent*). Og som sagt for de sidste Aars Vedkommende stiller vistnok Forholdet sig endnu ugunstigere. Man maa imidlertid her erindre, at ovennævnte Skatteprocenter kun refererer sig til den skatbare Del af Indtægten, idet der efter Forsørgelsesbyrdens Omfang kan gøres et skattefrit Fradrag af fra mellem 100 og 400 Kr. i 1ste Klasse, der omfatter Personer uden Forsørgelsesbyrde, og til mellem 450 og 1100 Kr. i 8de Klasse, der omfatter dem, der har 7 eller flere Personer at forsørge. For de mindre Indtægter kan dette bevirke, at Skatteprocenten i Forhold til den antagne Indtægt kan blive ret beskeden; men jo større Indtægten bliver, desto mere nærmer Skatteprocenten af den antagne Indtægt sig Skatteprocenten af den skatbare Indtægt. De mindre Skatydere har saaledes mindre Grund at beklage sig, og det er da heller ikke saa meget blandt dem som blandt de større Skatydere, at Klagerne er saa højrøstede.

Under disse Omstændigheder kan man ikke undre sig over, at der finder en ret stærk »Skatteflugt« Sted

*) Kfr. Borgermester H. E. Berners Afhandling i Statsøkonomisk Tidsskrift for 1902 »Vor kommunale Beskatning« S. 4.

fra Kommunerne med høje Skatteprocenter til Kommunerne med de lavere Procenter, navnlig da fra de højere beskattede Bykommuner til de i Regelen lavere beskattede omliggende Landkommuner. Herved bliver selvfølgelig Forholdet kun end mere forrykket i ugunstig Retning for de højestbeskattede Kommuner.

Aarsagen til disse uheldige Forhold ligger nok saa meget i Dagen. For det første har selvfølgelig ogsaa her de opadgaaende Konjunkturer virket til en større kommunal Flothed. Den stærke Udgiftsstigning i Byerne i Aaret 1898 er i saa Henseende ret karakteristisk, men dette er ikke tilstrækkelig til alene at forklare Fænomenet. Som en anden Aarsag har man da ogsaa nævnt de kommunale Valgregler, der ikke i Norge saaledes som i Danmark og Sverige giver de højestbeskattede Adgang til at øve en stærkere Indflydelse paa Valget end de, der praktisk talt ingen Skat betaler. Galt var det i saa Henseende før, men særlig galt er det blevet siden Indførelsen af den almindelige kommunale Valgret fra 1899 af. Hertil kommer da som den kanske stærkeste Aarsag den forannævnte katedersocialistiske eller statssocialistiske Strømning, der kanske giver sig sit stærkeste Udslag paa det kommunale Omraade. Man faar følgende en stedse større Udvidelse af Kommunernes Virksomhedsomraade og ikke mindst et stedse stærkere udviklet »Gratisteri«, der koster mange Penge.

Man kan saaledes vistnok være enig om, at de norske kommunale Finansforhold ikke er lystelige, og navnlig er en Sammenligning mellem Danmark og Norge paa dette Punkt ikke i Norges Favør. At raade Bod paa de nuværende uheldige Forhold lader sig vel neppe gøre

uden gennem en Indskrænkning af det kommunale Selvstyre og kanske heller ikke uden en Forandring i de kommunale Valgregler, en Forandring, der da ikke vilde komme til at gaa i demokratisk Retning.*)

---

*) Kfr. forøvrigt Borgermester H. E. Berners forannævnte meget instruktive Afhandling i Statsøkonomisk Tidsskrift for 1902, Side 1—47.